

Artikelen

Demografie van Nederland, 2006

Joop Garssen

In de afgelopen jaren is de groei van de Nederlandse bevolking sterk teruggelopen. In 2005 nam het inwonertal met bijna 29 duizend toe, de geringste groei die ooit is waargenomen. Waarschijnlijk zal de groei in 2006 nog geringer zijn en zal in enkele provincies zelfs een bevolkingskrimp plaatsvinden. Aan deze ontwikkeling is een negatief migratiesaldo debet: Nederland telt inmiddels meer emigranten dan immigranten. De natuurlijke bevolkingsgroei, het saldo van geboorte en sterfte, is in ons land nog relatief groot, zeker in vergelijking met bijvoorbeeld Duitsland. Dit artikel biedt een overzicht van de belangrijkste recente bevolkingsontwikkelingen in Nederland. Gegevens over de 'stand' van bevolking en huishoudens betreffen de situatie op 1 januari 2006. De beschrijving van de 'loop' van de bevolking (geboorte, sterfte en migratie) is gebaseerd op gegevens over het jaar 2005. Voor een beknopt beeld van toekomstige ontwikkelingen is gebruik gemaakt van onlangs gepubliceerde gegevens uit de bevolkings- en allochtonenprognose van 2006.

1. Groei, omvang, spreiding en samenstelling van de bevolking

In de afgelopen twee jaar is in de media herhaaldelijk aandacht besteed aan de snel dalende bevolkingsgroei van ons land. De daling was zelfs zo sterk dat in het tweede kwartaal van 2006 voor het eerst een (zeer lichte) afname van de bevolking werd geregistreerd. Deze kortstondige bevolkingsafname zette echter niet door. In het derde kwartaal van 2006 was het groeicijfer weer positief.

In 2005 werd per saldo een bevolkingsgroei van 28,7 duizend geboekt, de laagste waarde die tot dusver is waargenomen (cijfer inclusief saldo administratieve en overige correcties). Naar alle waarschijnlijkheid zal de groei in 2006 nog lager uitvallen.

Vooraf aanleiding van de negatieve groeicijfers in maart, april en juni van dit jaar heeft het thema bevolkingskrimp recent opnieuw in de belangstelling gestaan. Bij de provincies die in 2005 een bevolkingskrimp te zien gaven (Limburg, Groningen en Friesland), voegde zich in de eerste negen maanden van 2006 nog Zuid-Holland. In relatief opzicht was de krimp het sterkst in Limburg, al betrof het

daar geen recente ontwikkeling. Al in 2002 liep het inwonertal van deze provincie terug, vooral als gevolg van het vertrek van jongeren en een teruglopende vestiging vanuit het buitenland (Van Houwelingen, 2006).

Ook in de eerste negen maanden van 2006 was er, met een groei van bijna 0,1 procent, op landelijk niveau nog geen sprake van bevolkingskrimp. In een aantal provincies nam de bevolking echter wel iets af. Tussen januari en september 2006 registreerden vooral de provincies Zuid-Holland (-0,1 procent) en Limburg (-0,3 procent) een lichte bevolkingskrimp. Een relatief sterke groei werd daarentegen nog gemeten in Flevoland en Utrecht (beide 0,7 procent).

Nederland is niet het enige land in Europa met een vrijwel stagnerende bevolking, maar de oorzaken van de geringe groei verschillen wel sterk van die in andere landen (staat 1). Het Nederlandse cijfer komt tot stand door de combinatie van een nog relatief hoge natuurlijke bevolkingsgroei en een hoog negatief migratiesaldo. Dit negatieve saldo was in 2005 zelfs het hoogste van alle Europese landen. De relatief sterke natuurlijke groei ontstond door de combinatie van een naar verhouding laag bruto sterftecijfer (samenhangend met het feit dat Nederland minder vergrijsd is dan de meeste andere Europese landen) en een bovengemiddelde vruchtbaarheid.

Van onze buurlanden heeft België een lagere vruchtbaarheid en een betrekkelijk hoog positief migratiesaldo. De bevolkingsgroei van België was daardoor in 2005 ruim drie keer zo sterk als die van Nederland. Ook Duitsland kende in 2005 een positief migratiesaldo, maar door de al jarenlang negatieve natuurlijke groei neemt het inwonertal van Duitsland al sinds 2003 af. De immigratie is in Duitsland onvoldoende om veel effect te hebben op de vergrijzing: 18,6 procent van de Duitsers is 65 jaar of ouder, tegen 14,0 procent van de Nederlanders.

Lage vruchtbaarheidscijfers zijn ook al lange tijd een kenmerk van de Zuid- en Oost-Europese landen. Dat de inwonertallen in Zuid-Europa niet afnemen, komt door de positieve migratiesaldo's. Vooral Spanje telde in 2005 een hoog aantal immigranten. In de meeste Oost-Europese landen is echter geen sprake van een compensatie door immigratie. In deze landen vindt al een aantal jaren bevolkingskrimp plaats.

Hoewel het aantal geboorten in Nederland in 2005 lager was dan in voorgaande jaren, was vooral het vertrekoverschot debet aan de afnemende groei (grafiek 1). Sinds 2003 is het migratiesaldo (inclusief administratieve correcties) zelfs negatief: het aantal emigranten overtreft het aantal immigranten. In 2000 bedroeg de netto instroom nog 54 duizend, tegen een netto uitstroom van 27 duizend in 2005.

Dit artikel is een uitgebreide en bijgewerkte versie van het hoofdstuk 'Demografische ontwikkelingen in Nederland', verschenen in Nimwegen, N. van, en I. Esveldt (red.), 2006, Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2006. Werkverband Periodieke Rapportage Bevolkingsvraagstukken, nr. 71. NIDI, Den Haag.

Staat 1
Demografische kerncijfers voor Nederland en Europa

	Aantal inwoners op 1 januari 2006				Per km ²	2005			
	Absoluut	Aandeel van de bevolking				Natuurlijke groei	Migratie-saldo	Bevolkings groei	TFR
		0–19 jaar	20–64 jaar	65 jaar of ouder					
	x 1 000	%			x 1 000	%			
België	10 511,4	23,2 ²⁾	59,7 ²⁾	17,1 ²⁾	347	14,8	50,7	0,62	1,64 ²⁾
Denemarken	5 427,5	24,4	60,6	15,0	126	9,3	6,7	0,29	1,80
Duitsland	82 438,0	20,3	61,1	18,6	231	-144,4	81,6	-0,08	1,36
Estland	1 344,7	23,9 ²⁾	59,9 ²⁾	16,2 ²⁾	31	-3,0	0,1	-0,22	1,47 ²⁾
Finland	5 255,6	23,5	60,6	15,9	17	9,8	9,2	0,36	1,80
Frankrijk	62 886,2	24,9	58,7	16,4	100	274,7	92,9	0,58	1,92
Griekenland	11 125,2	20,2 ²⁾	62,0 ²⁾	17,8 ²⁾	85	2,5	40,0	0,38	1,28
Hongarije	10 076,6	21,9	62,5	15,6	108	-38,2	17,3	-0,21	1,32
Ierland	4 209,0	27,9	60,9	11,2	62	33,6	66,2	2,37	1,99
IJsland	299,9	29,6	58,6	11,8	3	2,4	3,9	2,10	2,05
Italië	58 751,7	19,1 ²⁾	61,7 ²⁾	19,2 ²⁾	200	-13,3	302,6	0,49	1,32
Letland	2 294,6	22,8	60,7	16,5	37	-11,3	-0,6	-0,52	1,31
Litouwen	3 403,3	25,1	59,8	15,1	54	-13,3	-8,8	-0,65	1,27
Luxemburg	459,5	24,5	61,2	14,3	178	1,8	2,8	1,00	1,70
Malta	404,3	24,7	62,0	13,3	1 285	0,7	0,9	0,40	1,37
Nederland	16 334,2	24,5	61,5	14,0	484	51,5	-27,4 ¹⁾	0,18	1,73
Noorwegen	4 640,2	26,0	59,3	14,7	14	15,5	18,3	0,73	1,84
Oostenrijk	8 265,9	22,1	61,9	16,0	101	3,0	56,4	0,72	1,41
Polen	38 157,1	24,5	62,4	13,1	122	-3,9	-12,9	-0,04	1,24
Portugal	10 569,6	21,3	61,7	17,0	115	1,9	38,4	0,38	1,40
Slowakije	5 389,2	24,8	63,6	11,6	110	1,0	3,4	0,08	1,25
Spanje	43 758,3	19,9	63,3	16,8	87	78,6	641,6	1,65	1,33
Tsjechië	10 251,1	21,4	64,6	14,0	133	-5,7	36,2	0,30	1,28
Verenigd Koninkrijk	60 393,1	24,8 ²⁾	59,2 ²⁾	16,0 ²⁾	248	140,6	192,6	0,55	1,80
Zweden	9 047,8	24,0	58,8	17,2	22	9,6	26,7	0,40	1,77
Zwitserland	7 459,1	22,1	62,1	15,8	181	11,8	32,2	0,59	1,42
EU-15	389 432,9	.	.	.	.	474,1	1 585,5	0,53	.
EU-25	463 523,4	.	.	.	119	402,6	1 642,1	0,44	1,52

¹⁾ Inclusief saldo administratieve correcties.

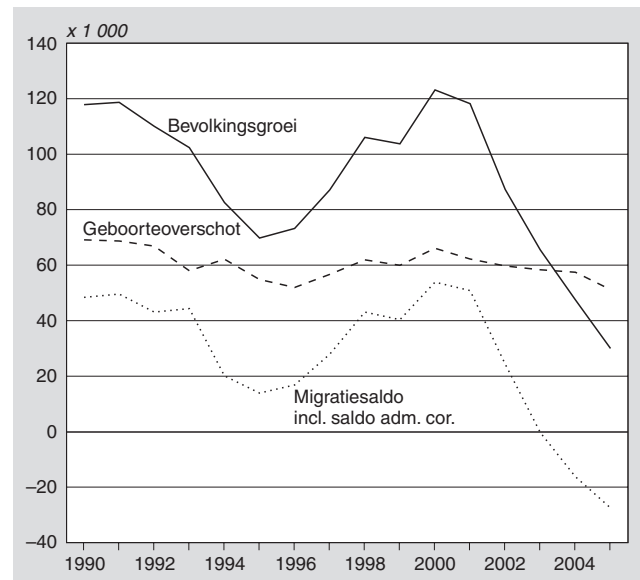
²⁾ Gegevens voor 1 januari 2005.

Bron: Eurostat en CBS.

De natuurlijke groei, het aantal geboorten minus het aantal sterfgevallen, is in de afgelopen vijf jaar veel minder veranderd. Dat de bevolking van Nederland nog groeit, komt dan ook doordat het geboorte-overschot het vertrekoverschot nog steeds overtreft. De jaarlijkse groei is echter zeer gering, en is in vijf jaar tijd afgenomen van 0,78 procent (2000) naar 0,18 procent (2005).

Van de vier componenten die de bevolkingsgroei bepalen is, ondanks de forse veranderingen in de migratiestromen, geboorte nog steeds de belangrijkste: in 2005 werden in ons land 187,9 duizend kinderen geboren, 18,7 duizend minder dan in 2000. Sinds dat jaar is het totaal vruchtbaarheidscijfer – bij benadering het gemiddeld kindertal per vrouw – aanvankelijk iets toegenomen, tot 1,75 in 2003. Vervolgens is een lichte daling ingetreden, naar 1,71 in 2005. Het vruchtbaarheidsniveau ligt daarmee nu zo'n 20 procent beneden het niveau waarop de bevolking zichzelf op de lange duur door geboorte in stand kan houden, maar bevindt zich desondanks nog aanzienlijk boven het Europees gemiddelde (staat 1).

Het aantal sterfgevallen laat, onder invloed van de vergrijzing, een geleidelijke toename zien. In 2005 overleden 136,4 duizend inwoners. Ondanks de trendmatige stijging was dit aantal 4,1 duizend lager dan in 2000. De onverwacht lage aantallen in 2004 en 2005 hingen deels samen met het milde en gelijkmatige klimaat in beide jaren. Een dergelijk klimaat heeft een gunstig effect op de sterftcijfers van ouderen (Garssen et al., 2005a; Garssen en Hoogenboezem, 2005). Deels werd de daling van de sterf-

1. Bevolkingsontwikkeling, 1990–2005

te veroorzaakt door een lichte toename van de levensverwachting. Door deze oorzaken zal het aantal sterfgevallen ook in 2006 lager zijn dan aan het begin van dit decennium. In de eerste acht maanden van 2006 overleden 92,5 duizend inwoners, vierhonderd minder dan in dezelfde periode van 2005.

De twee componenten van de bevolkingsgroei die veel sterkere fluctuaties van jaar op jaar laten zien, de immigra-

tie en de emigratie, droegen vijf jaar geleden nog bijna evenveel bij aan de bevolkingsgroei als het geboorteschot. Inmiddels is de situatie volledig veranderd, en heeft migratie juist een remmende invloed op de bevolkingsgroei.

Sinds 1990 is de totale bevolking van Nederland met 1,4 miljoen personen toegenomen. Begin 2001 passeerde het aantal inwoners de grens van 16 miljoen; momenteel ligt het inwonertal op ruim 16,3 miljoen. Het tempo van de bevolkingsgroei is tot het begin van dit decennium hoog geweest, maar aan deze snelle ontwikkeling is nu een eind gekomen. Naar alle waarschijnlijkheid zal de bevolkingsgroei in 2006 nog lager zijn dan die in 2005. In de eerste acht maanden van 2006 groeide de bevolking met 5,6 duizend personen, tegen 14,0 duizend in dezelfde periode van 2005.

De recente afname van de groei heeft dan ook aanleiding gegeven tot een neerwaartse bijstelling van het geprognosticeerde inwonertal. Volgens de meest recente bevolkingsprognose (van eind 2006) zal aan het begin van de jaren dertig de 17-miljoenste inwoner worden geregistreerd. Vanaf medio jaren dertig zal – vooral door sterfte onder de babyboomgeneratie – de bevolking licht in omvang gaan afnemen.

Hoewel de bevolking van Nederland sinds 1990 per saldo nog snel is gegroeid, is de spreiding van de bevolking over 'lege' en 'volle' gebieden niet gelijkmatiger geworden. Met 1227 inwoners per vierkante kilometer land was de provincie Zuid-Holland op 1 januari 2006 bijna zeven keer zo dichtbevolkt als Drenthe (183 inwoners km²). Vooral doordat de randgemeenten van de grote steden een relatief sterke groei doormaakten, zijn de dichtbevolkte provincies nog dichter bevolkt geraakt. Zo nam het inwonertal van het sterk op Amsterdam georiënteerde Almere tussen 1990 en 2006 toe van 71 duizend naar 179 duizend. Van spreiding *binnen* de provincie Flevoland was dan ook geen sprake: ruim twee derde van de bevolkingsgroei sinds kwam tot stand door de sterke groei van Almere.

De verschillende gemeentelijke herindelingen sinds 1990 – overwegend samenvoegingen van gemeenten – zijn duidelijk zichtbaar in de sterke afname van het aantal gemeenten kleiner dan 20 duizend inwoners, van 489 in 1990 naar 212 in 2006 (*staat 2*). Tegenwoordig woont nog maar één

op de vijfhonderd Nederlanders in een gemeente met minder dan 5 duizend inwoners. Vele van de kleine gemeenten zijn opgegaan in gemeenten die nu tussen de 50 duizend en 100 duizend inwoners tellen. De sterke afname van het percentage dat in de allerkleinste gemeenten woont, duidt dan ook meer op bestuurlijke schaalvergroting dan op 'verstedelijking' van de leefomgeving. De bevolkingstoename in Amsterdam, Rotterdam en Den Haag is daarentegen, ondanks de aantrekkingskracht van de grote steden, geringer geweest dan gemiddeld voor Nederland. Veel nieuwe (en oude) inwoners zijn terechtgekomen in aangrenzende gemeenten, die vaak een aantrekkelijker woningaanbod en woonomgeving bieden.

Het aantal personen dat woont in gebieden die het CBS als 'niet-stedelijk' typeert, is in het afgelopen decennium slechts licht gedaald. Nog maar een op de zes inwoners woont momenteel in een gemeente met minder dan 20 duizend inwoners, waar dit ruim een decennium geleden bijna een op de drie was. Duidelijk toegenomen is anderzijds het aandeel van de bevolking in de 25 grootste gemeenten (met meer dan 100 duizend inwoners), waarbij overigens het aandeel van de grootste steden vrijwel constant is gebleven. Gemeenten als Almere, Haarlemmermeer, Berkel en Rodenrijs, Capelle aan den IJssel en Zoetermeer hebben een groot deel van de bevolkingsgroei die voortkwam uit de aantrekkingskracht van de grote steden opgevangen.

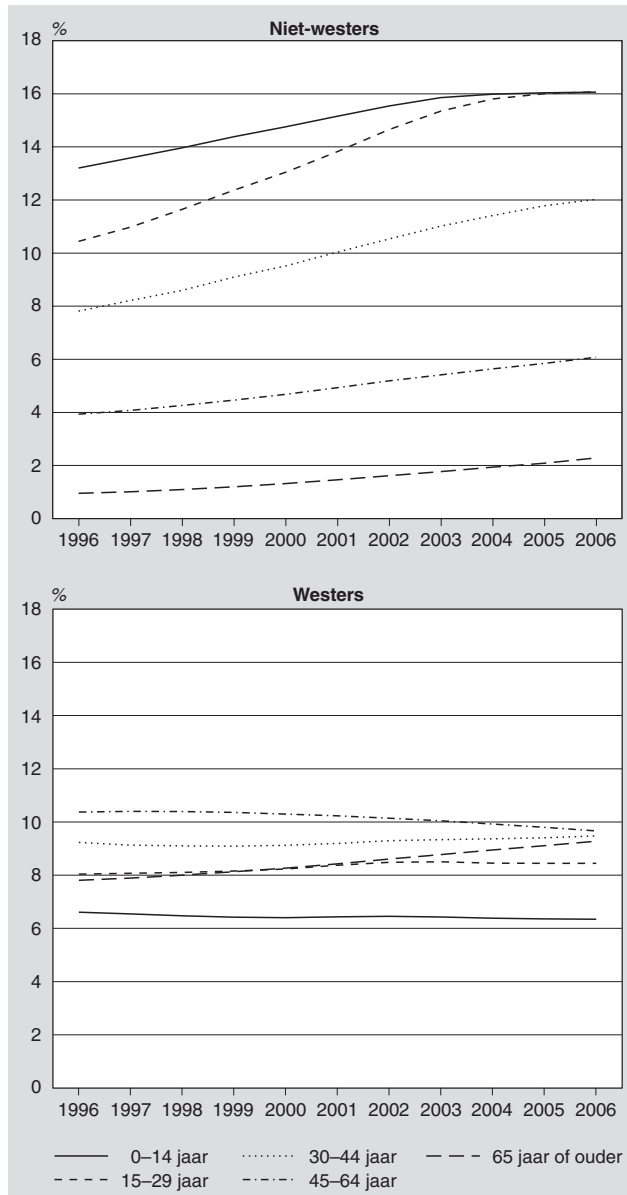
Ook de groei van het aantal niet-westerse allochtonen is de laatste jaren afgenomen, zij het minder sterk dan die van autochtonen en westerse allochtonen. Het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de bevolking is hierdoor verder toegenomen. Vooral door de dalende immigratie groeit het aandeel van jonge niet-westerse allochtonen in de totale bevolking niet of nauwelijks meer (*grafiek 2*). Onder de 65-plussers bevinden zich nog steeds weinig niet-westerse allochtonen. In absolute aantallen is de toename van niet-westerse 65-plussers niettemin aanzienlijk geweest: van 19,7 duizend in 1996 naar 53,3 duizend in 2006. Bij de westerse allochtonen is alleen het aandeel van de ouderen toegenomen. In 2006 telde Nederland 216,2 duizend westerse 65-plussers, 55,3 duizend meer dan in 1996.

Op 1 januari 2006 werd 10,5 procent van de Nederlandse bevolking tot de niet-westerse allochtonen gerekend. Sinds eind jaren negentig telt Nederland meer niet-westerse al-

Staat 2
Bevolkingsontwikkeling naar gemeentegrootteklasse, 1 januari 1990 en 2006

Gemeentegrootte klasse	Aantal gemeenten		Aantal inwoners		Aandeel van totale bevolking	
	2006	1990	2006	1990	2006	1990
			x 1 000		%	
Minder dan 5 000	9	105	28	345	0,2	2,3
5 000 tot 10 000	55	180	449	1 352	2,7	9,1
10 000 tot 20 000	148	204	2 166	2 936	13,3	19,7
20 000 tot 50 000	181	130	5 641	3 884	34,5	26,1
50 000 tot 100 000	40	36	2 915	2 604	17,8	17,5
100 000 of meer	25	17	5 137	3 770	31,4	25,3
waaronder						
Amsterdam			743	695	4,5	4,7
Rotterdam			589	579	3,6	3,9
Den Haag			475	442	2,9	3,0
Utrecht			281	230	1,7	1,5
Totaal	458	672	16 336	14 893	100	100

2. Aandeel allochtonen in de totale bevolking naar leeftijd, 1996–2006

lochtonen dan westerse allochtonen. Laatstgenoemden vormen nu 8,7 procent van de bevolking.

Anders dan het geval is bij westerse allochtonen, verandert het aandeel van de niet-westerse allochtonen in de bevolking relatief snel. Onder invloed van dalende immigratie en een afnemend verschil tussen de vruchtbaarheidscijfers van niet-westerse allochtonen en autochtonen, is de toename van hun aandeel in de Nederlandse jeugd inmiddels tot staan gekomen. Sinds enkele jaren is ongeveer een op de zes 0–14-jarigen van niet-westerse herkomst. In 1996 was dit nog bijna een op de acht.

De groei van het aandeel niet-westerse allochtonen onder de 15–29-jarigen is recent het sterkst geweest, maar vlakt eveneens duidelijk af. Ook in deze leeftijdsgroep heeft een op de zes personen een niet-westerse achtergrond.

Staat 3 presenteert enkele kerncijfers die een indruk geven van de ontwikkeling van de omvangrijkste herkomstgroepen. Getoond wordt de ontwikkeling sinds 1996, het eerste jaar waarvoor gegevens in het gewenste detail beschik-

baar zijn. Duidelijk blijkt dat de grote verschillen in bevolkingsgroei tussen autochtonen en allochtonen in het afgelopen decennium nog zijn vergroot. Zo groeide de autochtone bevolkingscomponent tussen 1996 en 2006 maar weinig, terwijl de niet-westerse herkomstgroep met 47 procent toenam. Maar liefst twee derde van de totale bevolkingsgroei sinds 1996 kwam voor rekening van niet-westerse allochtonen. Daarbij legde de heterogene groep 'overig niet-westers' in absolute zin het meeste gewicht in de schaal. Deze groep telt momenteel 130 herkomstlanden, waarvan Kaapverdië, Ghana, Egypte en Vietnam getalsmatig het belangrijkste zijn.

Van de niet-westers allochtone herkomstgroepen nam die van de Marokkanen sinds 1996 het meest in omvang toe, en werd relatief de sterkste groei geregistreerd onder de Afghanen. Laatstgenoemde bevolkingsgroep maakte, evenals de Irakezen, in de tweede helft van de jaren negentig haar snelste groei door. Terwijl het aantal Turken, Marokkanen en Surinamers vrij gelijkmatig toenam, schommelde de jaarlijkse groei van de Antilliaanse/Arubaanse herkomstgroep sterk, vooral onder invloed van economische ontwikkelingen in Nederland en op de Nederlandse Antillen.

De drie grootste groepen niet-westerse allochtonen worden nu gevormd door de Turken, Surinamers en Marokkanen. Aanzienlijke aantallen niet-westerse allochtonen behoren verder tot de herkomstgroep van de Antillianen en Arubanen, Chinezen, Irakezen, Afghanen, Iraniërs en Somaliërs. Het groeitempo van de overige, kleinere groepen is in het algemeen afgenomen, en sinds 2001 is het aantal Somaliërs zelfs geslonken. Velen van hen zijn geëmigreerd naar het Verenigd Koninkrijk. Deze herkomstgroep neemt nog steeds in omvang af. In 2005 daalde het aantal Somaliërs met ruim 1,8 duizend (–8,5 procent).

Staat 3
Bevolking naar herkomstgroepering, 1 januari 2006

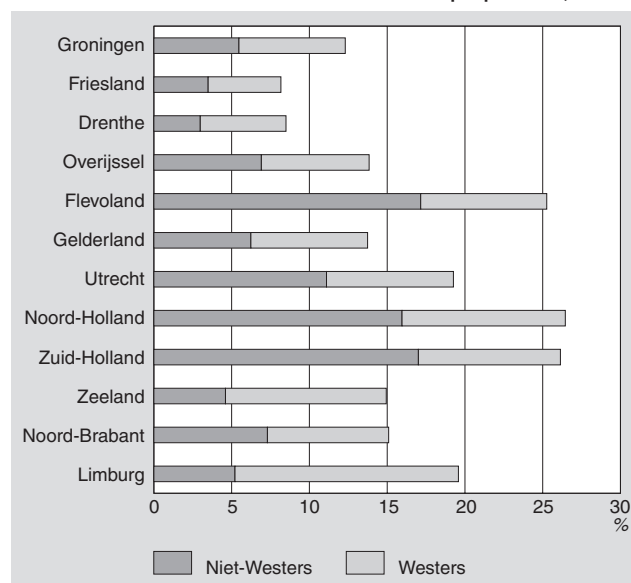
	Aantal inwoners		Toe- of afname sinds 1-1-1996	
	absoluut	aandeel van het totaal	absoluut	in procenten
	x 1 000	‰	x 1 000	%
Totaal	16 335,5	1 000,0	841,6	5
Autochtonen	13 184,0	807,1	188,8	1
Totaal westers	1 429,0	87,5	101,4	8
waarvan				
Ned. Indië/Indonesië	393,2	24,1	–18,5	–4
Duitsland	383,9	23,5	–27,6	–7
België	112,2	6,9	1,0	1
Verenigd Koninkrijk	76,3	4,7	10,6	16
Voormalig Joegoslavië	76,4	4,7	20,1	36
Voormalig Sovjet-Unie	46,1	2,8	32,6	242
Polen	45,6	2,8	20,4	81
Overig westers	295,4	18,1	62,6	27
Totaal niet-westers	1 722,5	105,4	551,4	47
waarvan				
Turkije	364,6	22,3	93,1	34
Suriname	332,0	20,3	51,3	18
Marokko	323,3	19,8	98,2	44
Ned. Antillen	129,4	7,9	42,6	49
China	45,9	2,8	22,4	95
Irak	43,8	2,7	32,5	288
Afghanistan	37,3	2,3	32,4	659
Iran	28,8	1,8	12,3	75
Somalië	19,9	1,2	–0,2	–1
Overig niet-westers	397,7	24,3	166,9	72

Een sterke daling vond in 2005 verder plaats onder de herkomstgroepen uit Angola (van 11,6 naar 10,5 duizend), Guinee, Soedan, Sierra Leone en de Democratische Republiek Congo (DR). Andere Afrikaanse herkomstgroepen groeiden daarentegen in omvang (Nigeria, Ghana, Egypte en Burundi). Laatstgenoemde herkomstgroep vertoonde naar verhouding de sterkste toename, maar behoort met 2,7 duizend personen nog wel tot de kleinere groepen.

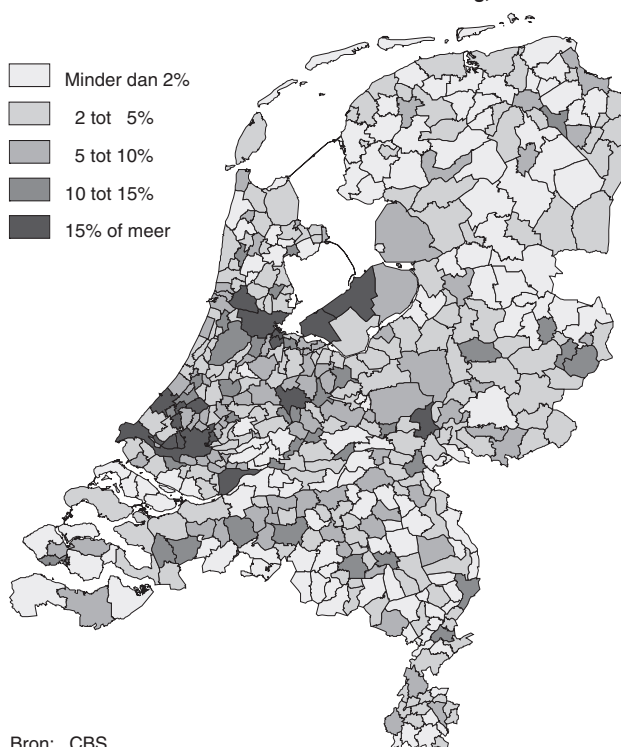
Ruim de helft van de westerse allochtonen bestaat uit Indonesiërs (voornamelijk personen uit het voormalig Nederlands-Indië) en Duitsers. Doordat de gemiddelde leeftijd in deze groepen hoog is, zijn de aantallen Indonesiërs en Duitsers in het afgelopen decennium afgenomen. De Belgen, die naar omvang de derde westerse groep vormen, zijn in aantal vrijwel gelijk gebleven. Wel gegroeid is de groep personen afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk, die nu ongeveer even groot is als de groep uit voormalig Joegoslavië. Verreweg het sterkst toegenomen is het aantal westerse allochtonen uit de voormalige Sovjet-Unie: deze herkomstgroep is sinds 1996 ruim verdrievoudigd. Het betreft onder meer personen uit Litouwen, Azerbeidzjan, Letland, Estland, Oekraïne en Armenië. Onder de kleinere westerse herkomstlanden vallen ten slotte Roemenië en Bulgarije op. De betreffende groepen, en in het bijzonder het aantal vrouwen daarin, is in het afgelopen decennium zeer sterk gegroeid.

De allochtonen zijn in nog sterkere mate dan de autochtonen ongelijk over Nederland verdeeld (kaart 1 en 2). Vooral op de niet-westerse allochtonen heeft het westen van Nederland een sterke aantrekkingskracht. Op 1 januari 2006 bestond 17 procent van de bevolking van Flevoland en Zuid-Holland uit niet-westerse allochtonen, tegen 3 procent van de bevolking van Drenthe (grafiek 3). In alle provincies langs de grens met Duitsland en België is het aandeel westerse allochtonen – overwegend Duitsers en Belgen – daarentegen groter dan het aandeel niet-westerse allochtonen. In Limburg wonen zelfs drie keer zo veel westerse als niet-westerse allochtonen.

3. Aandeel westerse en niet-westerse allochtonen per provincie, 2006

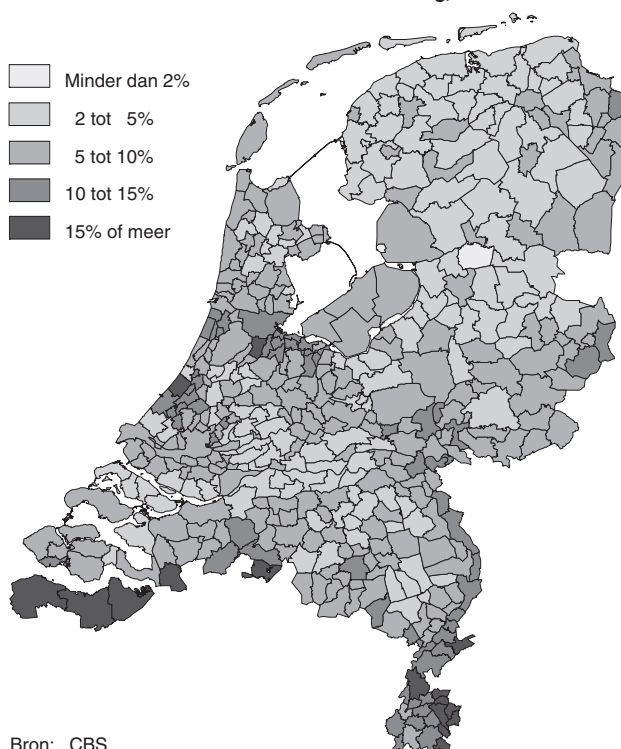

1. Aandeel niet-westerse allochtonen in de bevolking, 2006

Bron: CBS.

2. Aandeel westerse allochtonen in de bevolking, 2006

Bron: CBS.

Vooral in de vier grote steden is sprake van een bovengemiddelde vertegenwoordiging. Van de bevolking in deze steden was op 1 januari 2006 een derde niet-westerse allochtoon, tegen ruim een tiende voor Nederland als geheel (staat 4). In Amsterdam en Rotterdam zijn de aandelen met circa 35 procent het hoogst, in Utrecht met 21 procent het laagst. Ongeveer driekwart van de totale populatie

niet-westerse allochtonen in de vier grote steden bestaat uit Surinamers, Marokkanen, Turken en Antillianen/Arubanen. Naast deze concentratie is ook het feit dat de niet-westerse herkomstgroepen een relatief groot aantal vrouwen in de vruchtbare leeftijdscategorie tellen, die bovendien een nog steeds bovengemiddeld kindertal realiseren, de oorzaak van de sterke 'verkleuring' van de jeugd in de grote steden. In de vier grote steden tezamen behoorde in 2006 iets meer dan de helft (50,2 procent) van de kinderen in de leeftijdsgroep 0–14 jaar tot de niet-westerse allochtonen. Westerse allochtonen maakten 8,5 procent uit van deze leeftijdsgroep. In totaal worden dus bijna zes op de tien kinderen in deze steden worden tot de allochtonen (niet-westers plus westers) gerekend. Het grootst is dit aandeel in Amsterdam, met 64,2 procent in 2006.

Van de eerder genoemde concentratie van niet-westerse allochtonen in de vier grote steden is, in iets minder sterke mate, ook sprake bij de overige steden met meer dan 100 duizend inwoners. Globaal geldt dat het percentage niet-westerse allochtonen afneemt naarmate de gemeente kleiner is en verder van het westen van Nederland verwijderd ligt. Zo is in Emmen minder dan 4 procent van de bevolking van niet-westerse herkomst.

Niet alleen is de spreiding van niet-westerse allochtonen zeer ongelijkmatig, maar ook laten de verschillende herkomstgroepen sterk verschillende patronen zien.

Surinamers (kaart 3) zijn relatief het sterkst vertegenwoordigd in de drie grootste steden en in Almere. Een groot aantal Surinamers is de afgelopen jaren van Amsterdam (en buurgemeenten) verhuisd naar Almere. In deze gemeente is nu een op de tien inwoners van Surinaamse herkomst.

Turken (*kaart 4*) zijn, evenals de andere niet-westerse herkomstgroepen, numeriek het sterkst vertegenwoordigd in de vier grote steden. In relatief opzicht springen echter vooral Schiedam, Zaanstad, Almelo, Hengelo en Enschede eruit. Zaanstad, waar bijna de helft van alle niet-westerse allochtonen tot de Turkse groepering behoort, is in absoluut opzicht zelfs de vijfde 'Turkse stad' van Nederland.

Marokkanen (*kaart 5*), die zich voor twee derde in een gemeente met meer dan 100 duizend inwoners bevinden, zijn in absoluut opzicht het sterkst vertegenwoordigd in Amsterdam (ruim 65 duizend personen) en in relatief opzicht in Utrecht (42 procent van alle niet-westerse allochtonen). Ook Gouda, Culemborg, Schoonhoven en Zeist tellen verhoudingsgewijs veel Marokkanen.

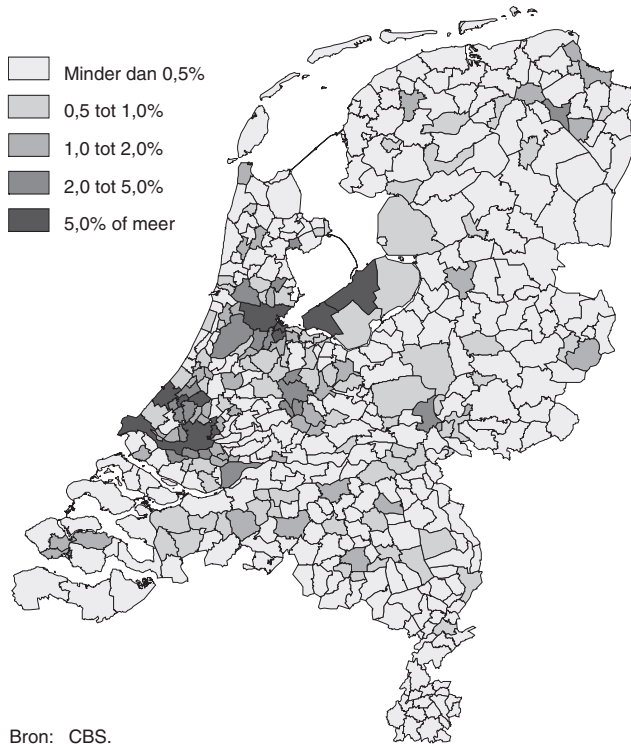
Antillianen en Arubanen (kaart 6) zijn vooral sterk vertegenwoordigd in Rotterdam. Daar wonen ruim 19 duizend Antillianen en Arubanen, aanzienlijk meer dan in enige andere gemeente. Op de tweede plaats komt, met grote afstand, Amsterdam met ruim 11 duizend Antillianen en Arubanen. Het aantal Antillianen in Rotterdam is in het laatste jaar van waarneming overigens wel met ruim 600 personen gedaald. Vooral dertigers met kinderen verlieten deze gemeente. De Antillianen vormen de enige grote herkomstgroep die recent iets in omvang is afgenomen.

Van de 'overige' niet-westerse allochtonen zijn vooral de *Afghanen* naar verhouding ondervertegenwoordigd in de vier grote steden. Terwijl bijna 40 procent van alle niet-westerse allochtonen in een van de vier grote steden woont, geldt dit voor slechts 16 procent van de Afghanen. Deze ondervertegenwoordiging van Afghanen (en andere herkomstgroepen met een groot aandeel recent gearriveerde asielzoekers) is deels het gevolg van het spreiden

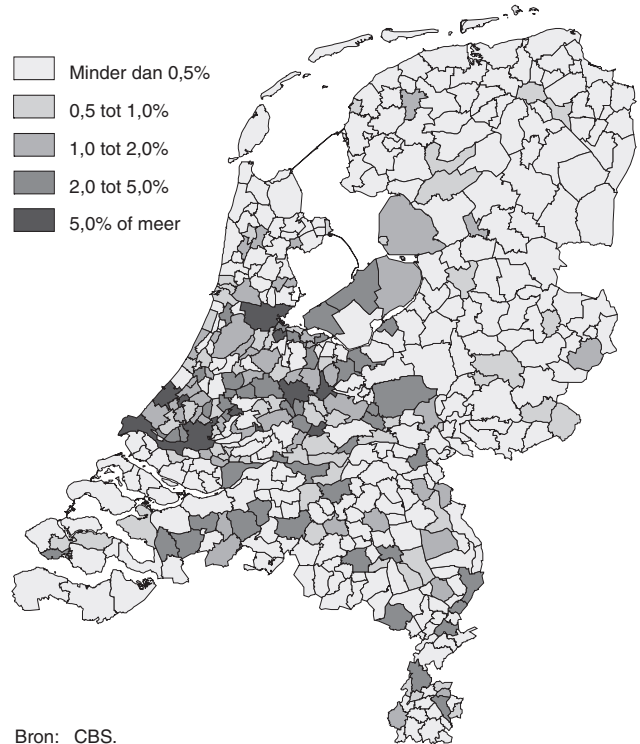
Staat 4
Aantal niet-westerse allochtonen woonachtig in de 25 grootste gemeenten, overige gemeenten en Nederland naar herkomst, 1 januari 2006

Gemeente	Niet-westerse allochtonen		waarvan				
	absoluut	aandeel van de totale bevolking	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen/ Arubanen	Overigen
	<i>x 1 000</i>	%	<i>x 1 000</i>				
Amsterdam	255,1	34,3	38,3	65,5	69,6	11,3	70,3
Rotterdam	208,6	35,4	45,2	36,7	52,1	19,4	55,2
Den Haag	153,5	32,3	32,8	24,9	45,9	10,9	38,9
Utrecht	58,5	20,8	12,7	24,7	7,2	2,3	11,7
Eindhoven	31,3	15,0	9,4	5,1	3,6	2,4	10,8
Tilburg	26,7	13,3	7,2	5,0	3,2	4,1	7,3
Groningen	16,4	9,1	1,2	1,0	3,2	3,1	7,9
Almere	44,8	25,1	2,8	5,7	18,5	4,2	13,6
Breda	17,2	10,1	2,8	4,9	2,0	2,0	5,5
Nijmegen	19,2	12,0	5,0	3,3	1,5	2,0	7,4
Apeldoorn	10,9	7,0	4,0	0,7	1,0	1,0	4,2
Enschede	21,9	14,2	8,7	2,2	1,9	0,8	8,3
Haarlem	18,8	12,8	6,2	4,2	2,0	0,9	5,6
Arnhem	24,5	17,2	7,8	2,8	3,1	2,1	8,8
Zaanstad	21,7	15,4	10,2	1,7	4,1	0,7	4,9
Amersfoort	18,5	13,5	5,6	4,0	1,5	1,6	5,8
Den Bosch	13,3	9,9	2,7	4,2	1,8	0,9	3,7
Haarlemmermeer	14,6	10,8	1,7	2,1	3,8	1,0	6,1
Maastricht	8,8	7,3	1,5	1,8	0,4	0,5	4,6
Dordrecht	19,8	16,7	6,2	2,5	2,7	3,1	5,3
Leiden	16,8	14,2	2,2	4,9	2,0	1,3	6,3
Zoetermeer	17,9	15,3	0,7	1,4	7,6	2,2	5,9
Zwolle	9,6	8,5	2,5	0,6	1,2	1,4	4,0
Emmen	4,0	3,7	0,8	0,4	0,4	0,3	2,1
Ede	7,5	7,0	2,0	2,3	0,6	0,3	2,3
Totaal 25 grote gemeenten	1 059,7	20,6	220,0	212,6	240,8	79,9	1 141,8
Overige gemeenten	660,3	5,9	144,3	110,7	91,1	49,8	264,5
Nederland	1 720,1	10,5	364,3	323,2	331,9	129,7	570,9

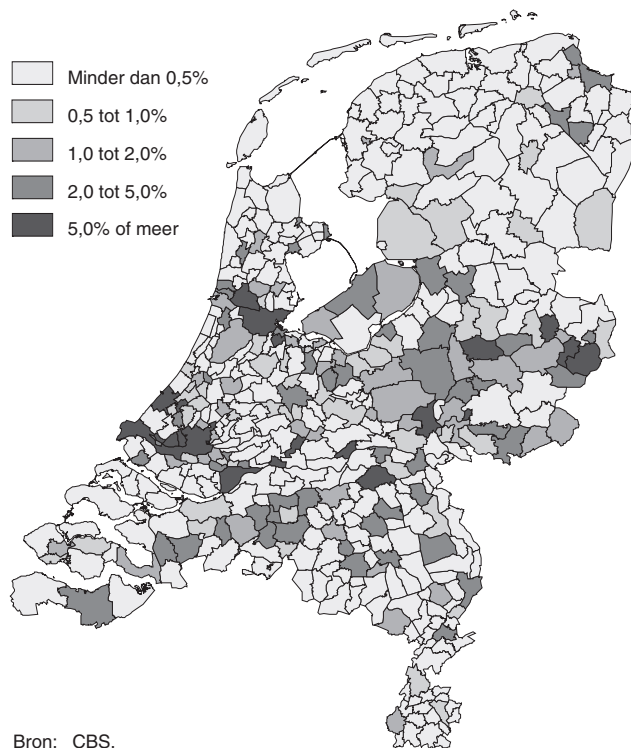
3. Aandeel Surinamers in de bevolking, 2006

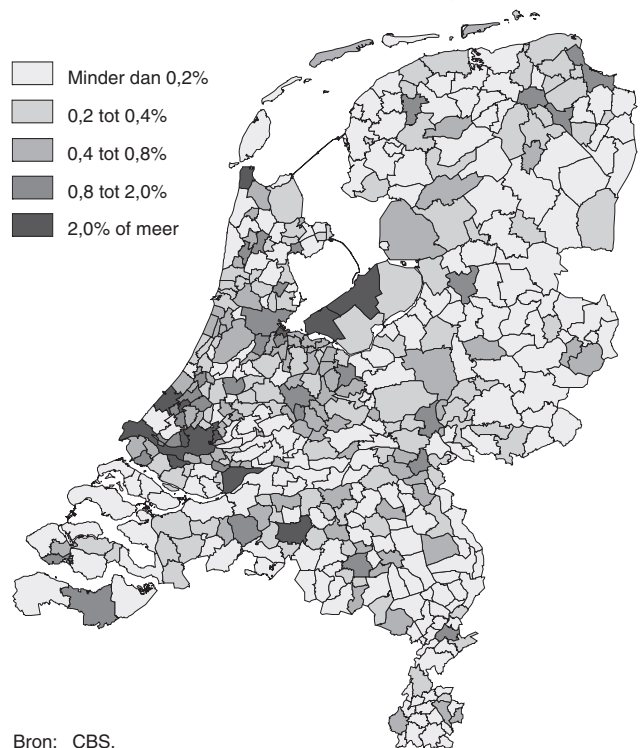
5. Aandeel Marokkanen in de bevolking, 2006

4. Aandeel Turken in de bevolking, 2006

6. Aandeel Antillianen / Arubanen in de bevolking, 2006

dingsbeleid van asielzoekers over asielzoekerscentra na aankomst in Nederland.

De grootste groepen *Irakezen* bevinden zich in Amsterdam en Den Haag (beide 2,4 duizend). In eerdere jaren was Amsterdam de stad met verreweg het grootste aantal Irakezen, maar velen van hen zijn recent verhuisd naar Alme-

re. Hun aantal is daar in de afgelopen vijf jaar met twee derde toegenomen, tot 1,4 duizend.

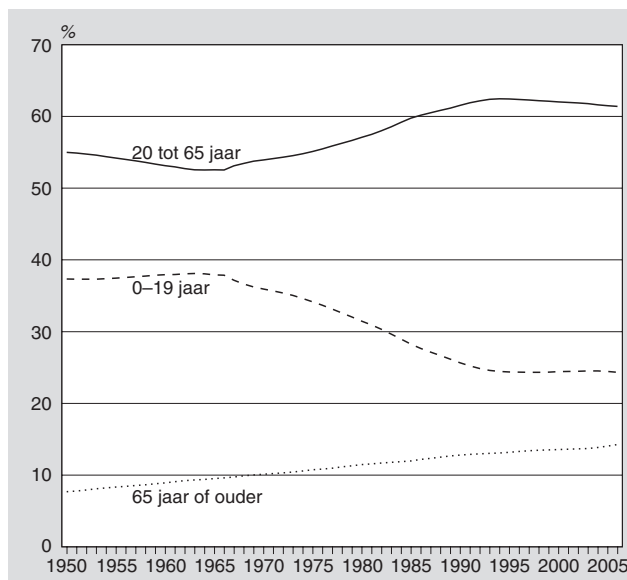
De afname van het aantal *Somaliërs* in Nederland is duidelijk merkbaar in de gemeenten waar zij tot voor kort het sterkst vertegenwoordigd waren. Zo halveerde het aantal Somaliërs in Tilburg van 2,2 duizend in 2001 naar 1,1 dui-

zend in 2006. Den Haag telt nu de meeste Somaliërs (1,2 duizend). In 2001 waren het er nog 1,8 duizend. Forse dalingen werden ook geregistreerd in Rotterdam en Den Bosch.

2. Leeftijdsopbouw en vergrijzing

De leeftijdsopbouw van de Nederlandse bevolking is al geruime tijd aan veranderingen onderhevig. Deze veranderingen worden vooral veroorzaakt door de ontwikkeling van de geboorte- en sterftcijfers. Veel kleiner is de invloed van migratie. Het afgelopen decennium is de bevolkingssamenstelling naar leeftijd maar weinig veranderd, althans als gekeken wordt naar de globale indeling van de bevolking in jongeren, potentieel economisch actieven en ouderen. Dit geldt echter niet voor eerdere decennia, noch voor komende decennia. In *grafiek 4* is daarom de ontwikkeling sinds 1950 weergegeven. De toekomstige ontwikkelingen zullen worden besproken in paragraaf 6.

4. Aandeel inwoners naar leeftijd, 1950–2006

In de afgelopen dertig jaar is, zoals blijkt uit grafiek 3, sprake geweest van een sterke ontgroening (een afnemend aandeel van 0–19-jarigen in de bevolking). In 1970 waren 36 van elke honderd inwoners jonger dan twintig jaar. Dit aandeel maakte, vooral door een sterk afnemend aantal geboorten in de jaren zeventig en tachtig, een snelle daling door die aanhield tot het begin van de jaren negentig. Het aandeel jongeren in de bevolking is sindsdien, met circa een kwart, vrijwel ongewijzigd gebleven. De ontgroening is dus vrijwel beëindigd. De langzame vergrijzing van de bevolking zal echter doorzetten, en nog versnellen na 2010, als de babyboomgeneratie de pensioengerechtigde leeftijd bereikt. Deze vergrijzing heeft een veel geleidelijker verloop dan de ontgroening, maar de invloed ervan op de leeftijdsopbouw is desondanks aanzienlijk.

Hoewel grafiek 4 lijkt te duiden op weinig verandering in de leeftijdsopbouw vanaf medio jaren negentig, hebben zich vooral *binnen* de volwassen bevolking zeer sterke veran-

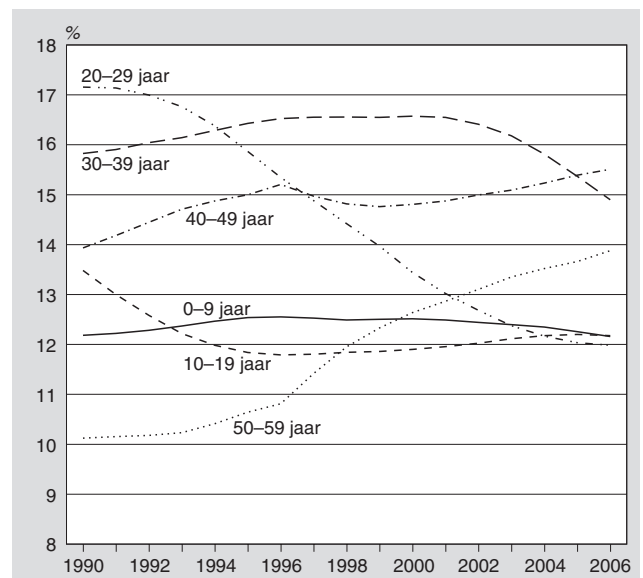
deringen in de samenstelling naar leeftijd voorgedaan (*grafiek 5*). Het meest opvallend daarbij is de afname van het aandeel twintigers in de bevolking. In 1990 vormden zij met 2,56 miljoen nog de grootste leeftijdscategorie, maar inmiddels is hun aantal, door de sterke vruchtbaarheidsdaling rond 1970, met 1,96 miljoen het kleinst van alle hier getoonde leeftijdsgroepen.

De naoorlogse babyboom is duidelijk zichtbaar in de sterke toename van het aantal vijftigers die in 1996 inzette. Naar verwachting zullen zij nog vóór het eind van het huidige decennium, na de veertigers, de grootste groep vormen.

De in grafiek 4 bescheiden ogende toename van het percentage 65-plussers heeft in absolute zin een aanzienlijke groei van deze oudere bevolkingscategorie tot gevolg gehad. Sinds 1990 is het aantal 65-plussers met een vijfde (424 duizend personen) toegenomen. Van elke 100 inwoners vallen momenteel 14 in deze leeftijdsklasse. De toename is overigens maar voor een klein deel het gevolg van de toegenomen levensverwachting. Een veel grotere invloed gaat uit van de historische geboortecijfers. Deze invloed zal, met het vergrijzen van de babyboomgeneratie, voorlopig nog verder toenemen.

Nog sterker dan de groei van het aantal 65-plussers is de relatieve toename van de alleroudsten (80 jaar en ouder) geweest. Deze groep is sinds 1990 met ruim een derde in omvang toegenomen, van 428 duizend naar 587 duizend. Een op de 28 inwoners is nu 80-plussers, tegen slechts een op de honderd een halve eeuw geleden. Vrouwen maken, door hun hogere levensverwachting, ruim twee derde uit van deze leeftijdsgroep. Met het toenemen van de leeftijd neemt ook deze scheve verdeling tussen de seksen toe: acht op de tien 90-plussers zijn vrouwen.

5. Aandeel 0–59-jarigen naar leeftijd, 1990–2006

In het afgelopen decennium is het aandeel van de potentiële beroepsbevolking (personen van 20 tot 65 jaar) slechts zeer licht gedaald. Tot 1994 was nog sprake van een aanzienlijke toename, die vervolgens overging in een lichte afname. Het aandeel 20–64-jarigen zal ook in de nabije toekomst maar weinig afnemen. Per 100 inwoners behoren

momenteel 62 personen tot de potentiële beroepsbevolking. Wel wordt deze bevolkingsgroep geleidelijk ouder. In 1990 lag de gemiddelde leeftijd binnen deze beroepsbevolking op 39,6 jaar, in 2006 op 42,4 jaar.

Met de veranderende leeftijdssamenstelling van de potentiële beroepsbevolking verandert ook het groeitempo van deze bevolkingscomponent. Tot 1990 was er nog sprake van een jaarlijkse groei met meer dan 100 duizend personen. Dit liep in de jaren negentig terug tot minder dan 70 duizend per jaar en maakte in het huidige decennium een sterke daling door. In 2005 was de groei van de potentiële beroepsbevolking vrijwel verwaarloosbaar, met 1,2 duizend personen. Omdat in het afgelopen decennium de arbeidsparticipatie sterk is toegenomen, heeft er ondanks deze afname een aanzienlijke groei plaatsgevonden van het aantal economisch actieven.

In het algemeen kan worden gesteld dat het proces van vergrijzing enigszins wordt geremd door de immigratie en hogere vruchtbaarheid van allochtonen. Tussen de diverse groepen westerse en niet-westerse allochtonen bestaan echter zeer grote verschillen in leeftijdsopbouw en vergrijzing, zoals blijkt uit *grafiek 6*.

Alle niet-westerse herkomstgroepen zijn gemiddeld jonger dan de autochtonen. De verschillen die de groepen in dit opzicht laten zien, hangen samen met hun migratiegeschiedenis en hun vruchtbaarheid. Zo zijn de Somaliërs, die merendeels in de jaren negentig naar Nederland kwamen en hier relatief veel kinderen hebben gekregen, met een gemiddelde leeftijd van nog geen 23 jaar van alle grotere herkomstgroepen het jongst.

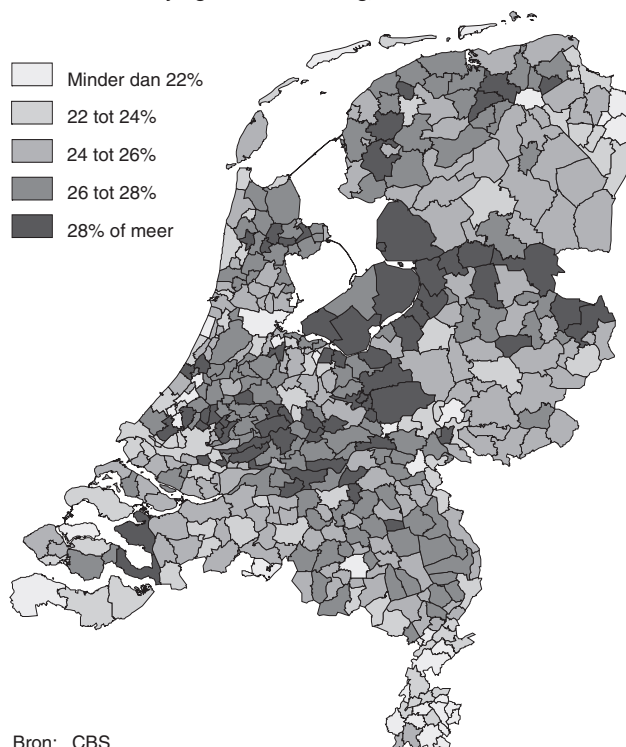
Uit de grafiek blijkt ook duidelijk dat alle niet-westerse allochtone groepen aanzienlijk minder vergrijsd zijn dan de autochtonen en westerse allochtonen. Dit geldt ook voor de groepen die veelal al langer in Nederland verblijven, in het bijzonder de Surinamers, Turken en Marokkanen. Deze groepen zullen in de komende decennia echter wel relatief sterk gaan vergrijzen. Het remmende effect van de aanwezigheid van niet-westerse allochtonen op de vergrijzing is dan ook van tijdelijke aard en bovendien niet erg sterk. Als in Nederland geen allochtonen zouden wonen,

zou de gemiddelde leeftijd van de bevolking maar ongeveer één jaar hoger zijn.

Het sterkst vergrijsd zijn de Duitse en Belgische herkomstgroepen. In deze groepen bevinden zich naar verhouding veel 65-plussers (respectievelijk 27,7 en 21,3 procent, tegen 15,6 procent onder autochtonen).

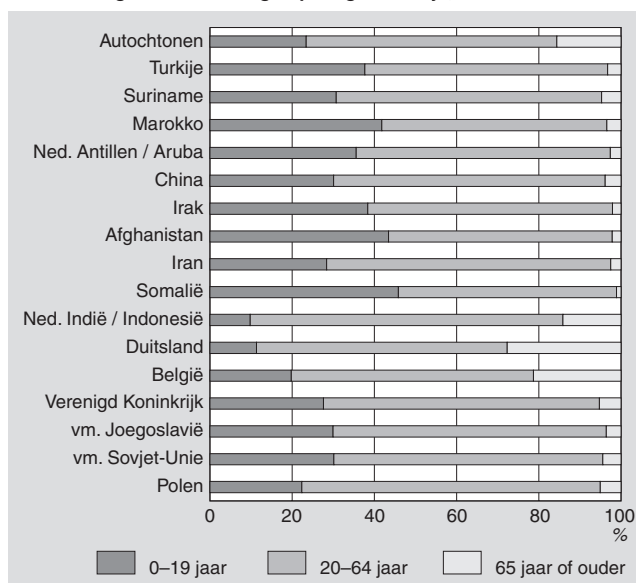
Deels door de onevenredige ruimtelijke verdeling van allochtonen, deels door verschillen in vruchtbaarheid en deels door binnenlandse migratie in verband met werk en studie, bestaan er binnen Nederland soms forse verschillen in de leeftijdsopbouw van de bevolking. Momenteel is Flevoland de jeugdigste provincie, met een aandeel 0–19-jarigen van 30 procent. Een hoog aandeel niet-westerse allochtonen en een hoog vruchtbaarheidscijfer spelen hierbij een belangrijke rol. Verschillen in vruchtbaarheid leiden verder tot het bekende patroon van gemeenten met relatief hoge kindertallen in de *biblebelt* (*kaart 7*). Urk is de jongste gemeente, met een aandeel 0–19-jarigen van bijna 42 procent. Ook in onder meer Staphorst, Zeewolde, Zwartewaterland en Barneveld ligt dit aandeel ver boven het landelijk gemiddelde. Zeer laag zijn daarentegen de aantallen in enkele perifere gebieden (zuidelijk Limburg, Oost-Groningen en Zeeuws-Vlaanderen). De lage aandelen in de universiteitssteden zijn vooral het gevolg van een oververtegenwoordiging van jonge volwassenen.

7. Aandeel 0–19-jarigen in de bevolking, 2006

Bron: CBS.

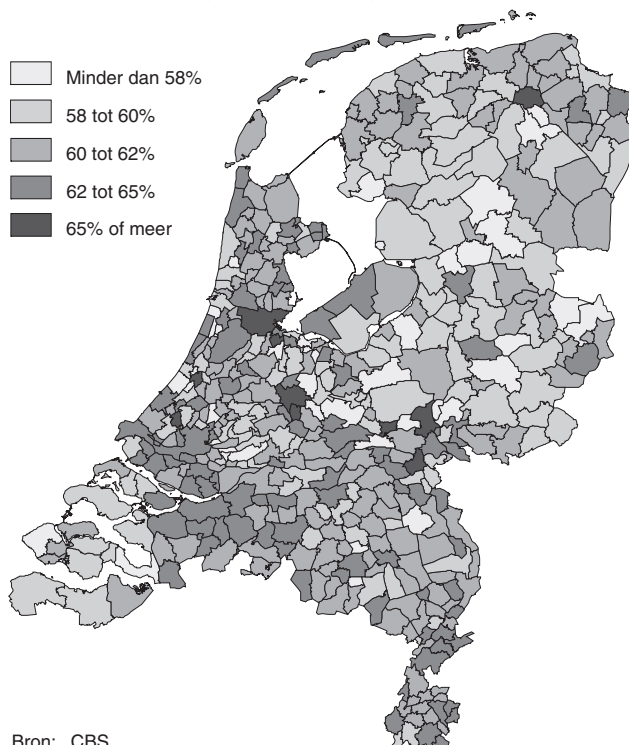
6. Bevolking naar herkomstgroepering en leeftijd, 2006

Kaart 8 geeft een ruimtelijk beeld van het aandeel van de potentiële beroepsbevolking (20–64 jaar). In de provincies Noord-Holland, Groningen en Utrecht liggen de aandelen boven het Nederlands gemiddelde. De aanwezigheid van instellingen van hoger onderwijs in enkele steden (Groningen, Amsterdam, Utrecht, Leiden, Wageningen en Delft) spelen hierbij een belangrijke rol. De lage aandelen in de provincies Friesland en Drenthe kunnen voor een

deel worden toegeschreven aan de aanzuigende werking van de onderwijsinstellingen in de stad Groningen. In Zeeland is sprake van een vergelijkbare situatie. Veel jongeren trekken er weg, vooral richting Rotterdam en Den Haag (Van Duin et al., 2006).

8. Aandeel 20–64-jarigen in de bevolking, 2006

Bron: CBS.

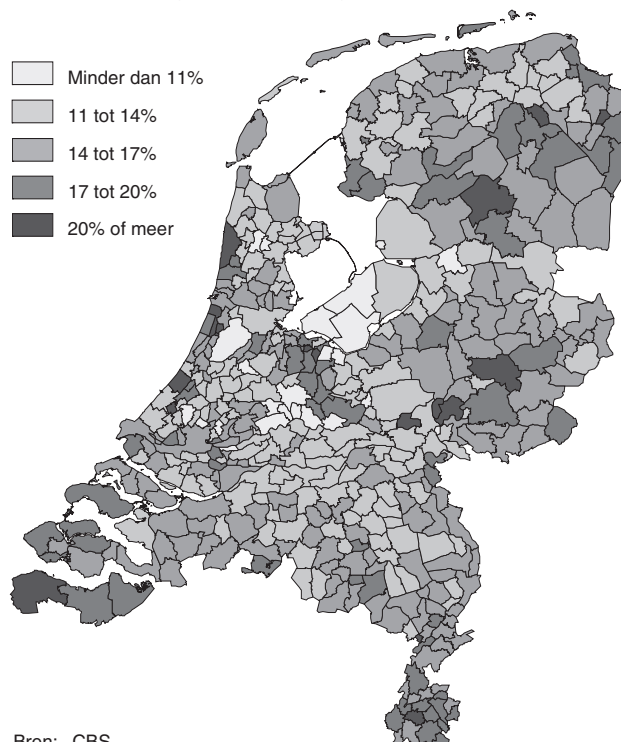
De regionale verschillen in vergrijzing worden zichtbaar gemaakt in kaart 9. Deze kaart vormt in grote lijnen het complement van kaart 7 (aandeel 0–19-jarigen). De sterkst vergrijzde provincies zijn Zeeland, Limburg en Drenthe. Het aandeel 65-plussers is anderzijds opvallend laag in Flevoland. Deze provincie oefent een grote aantrekkingskracht uit op jonge gezinnen en gezinnen in opbouw, maar trekt relatief weinig ouderen.

3. Huishoudensontwikkelingen

Tussen 2000 en 2006 is het aantal huishoudens in ons land met 345 duizend toegenomen tot 7,1 miljoen. De groei van het aantal huishoudens in deze vijf jaar (5,1 procent) was sterker dan die van de totale bevolking (3,0 procent). Deze relatief grotere toename van het aantal huishoudens hangt samen met de voortgaande 'huishoudensverdunding', de afname van het gemiddeld aantal personen per huishouden. In een eeuw tijd is dit aantal vrijwel gehalveerd, van 4,5 naar 2,3. Aan deze ontwikkeling lag vooral het al decennialang toenemende aandeel van de eenpersoonshuishoudens ten grondslag. Een kleinere rol was weggelegd voor de eenouderhuishoudens. Deze categorie draagt bij aan de huishoudensverdunding, omdat het merendeel ontstaat door (echt)scheiding.

In de periode 2000–2006 is het aantal eenpersoonshuishoudens met 230 duizend toegenomen, en het aantal een-

9. Aandeel 65-jarigen in de bevolking, 2006

Bron: CBS.

ouderhuishoudens met 68 duizend (staat 5). In relatieve zin is het aantal eenouderhuishoudens echter veel sterker sterk gegroeid dan het aantal eenpersoonshuishoudens. Verreweg de sterkste groei vond overigens plaats in de, voorsnog aanzienlijk kleinere, categorie van niet-gehuwde paren met kinderen.

De op één na grootste huishoudenscategorie, die van de gehuwde paren met kinderen, is in de afgelopen jaren licht afgenomen: in 2006 waren er 107 duizend (5,6 procent) minder dan in 2000.

Staat 5
Aantal particuliere huishoudens, 1 januari 2000 en 2006

	2000	2006	Toename 2000–2006	
	x 1 000		absoluut	%
Eenpersoonshuishouden	2 272,2	2 502,1	229,9	10,1
Niet-gehuwd paar zonder kinderen	494,8	495,0	0,2	0,0
Niet-gehuwd paar met kinderen	162,8	264,2	101,4	62,3
Gehuwd paar zonder kinderen	1 521,1	1 572,2	51,1	3,4
Gehuwd paar met kinderen	1 919,6	1 812,6	-107,0	-5,6
Eenouderhuishouden	384,3	452,4	68,1	17,7
Overige huishoudens	46,3	47,7	1,4	3,1
Totaal huishoudens	6 801,0	7 146,1	345,1	5,1

Het aantal eenpersoonshuishoudens (alleenstaanden) neemt al geruime tijd in vrijwel alle leeftijdsklassen toe. Rond 25-jarige leeftijd is ongeveer een kwart van alle jongeren alleenstaand. Op middelbare leeftijd geldt dit voor ongeveer een op de zeven mannen en een op de twaalf vrouwen. Vanaf 45-jarige leeftijd neemt het aandeel alleenstaanden onder vrouwen weer toe, als gevolg van echtscheiding en verweduwing. Onder mannen zet deze stijging

pas vanaf ongeveer 70-jarige leeftijd in. Dit komt doordat mannen minder vaak hun partner overleven dan vrouwen. Bovendien hertrouwen ze na een scheiding vaker dan vrouwen.

Op 80-jarige leeftijd voeren zes op de tien vrouwen als alleenstaande een zelfstandig huishouden. Mannen leven op deze leeftijd vaker samen met hun partner. Minder dan drie op de tien 80-jarige mannen is alleenstaand.

Het aantal huishoudens van niet-gehuwde paren is snel toegenomen, van een half miljoen in 1995 – het eerste jaar waarvoor deze gegevens op gedetailleerd niveau beschikbaar zijn – naar driekwart miljoen op dit moment. In recente jaren vond deze toename vrijwel volledig plaats in de categorie van ongehuwde paren met kinderen. De komst van het eerste kind blijkt dus steeds minder vaak een reden te zijn om in het huwelijk te treden. Inmiddels heeft een op de drie pasgeboren kinderen niet-gehuwde ouders. Een deel van deze ouders trouwt na de geboorte overigens alsnog.

Terwijl het niet-gehuwd samenwonen bij jonge volwassenen in het afgelopen decennium sterk is toegenomen, is het aantal huishoudens van gehuwde paren met ongeveer 3,4 miljoen vrijwel constant gebleven. Binnen de laatste groep heeft zich echter wel een afname voorgedaan in het aantal gehuwde paren met kinderen en een gelijktijdige toename in het aantal gehuwde paren zonder kinderen. Deze toename wordt veroorzaakt door het uit huis gaan van het (jongste) kind. Rond het vijftigste levensjaar begint het aantal paren zonder kinderen sterk toe te nemen.

In de jongere leeftijdsklassen, tot circa 40 jaar, zijn de aantallen gehuwden in beide groepen (met en zonder kinderen) de afgelopen jaren afgenomen. Van de vrouwen in de tweede helft van de twintig was eind jaren tachtig zo'n 60 procent gehuwd. Inmiddels is dit aandeel gedaald tot 30 procent.

Opmerkelijk is ook de stijging van het aantal gehuwd samenwonende 65-plussers, met 12 procent sinds 2000. Deze stijging was vooral sterk op de hoogste leeftijden. Zo nam in de genoemde periode het aantal gehuwd samenwonende 80-plussers met ruim een derde toe, van 123 duizend naar 165 duizend. De oorzaak hiervan is enerzijds de – ten opzichte van de vrouwen – relatief sterk gestegen levensverwachting van mannen. Hierdoor blijven echtparen langer bij elkaar. Anderzijds blijven ouderen langer zelfstandig wonen, en zijn ze hierdoor ouder als ze naar een verzorgings- of verpleeghuis gaan.

Tussen 2000 en 2006 is het aantal alleenstaande ouders met bijna 18 procent toegenomen, tot 452 duizend. Omdat kinderen na een echtscheiding in de meeste gevallen bij de moeder blijven, bestaat de grote meerderheid van deze eenouderhuishoudens uit een moeder met haar kind(eren). Slechts in een op de zes eenoudergezinnen is de vader de alleenstaande ouder. De meeste eenoudergezinnen zijn klein: zes op de tien bestaan uit één ouder en één kind.

Rond 40-jarige leeftijd is het aandeel van alleenstaande moeders het grootst. Een op de negen vrouwen maakt op deze leeftijd deel uit van een eenouderhuishouden. Van de 40-jarige mannen is slechts één procent alleenstaande ouder. De eenouderhuishoudens van zowel alleenstaande vaders als alleenstaande moeders zijn in de meeste gevallen ontstaan door echtscheiding.

Van de ruim 3 miljoen kinderen tot 15 jaar die ons land telt, leven er 360 duizend in een eenouderhuishouden. Inmiddels maakt een op de acht kinderen jonger dan 15 jaar deel uit van een eenoudergezin. Dit aandeel neemt sterk toe met de leeftijd van het kind. In het eerste levensjaar leeft slechts een op de veertien kinderen in een eenoudergezin. Op 14-jarige leeftijd geldt dit voor een op de zes.

Ongeveer 1,3 procent van alle inwoners van Nederland voert niet zelfstandig een (particulier) huishouden, maar maakt deel uit van een institutioneel huishouden. Dit is meestal een verzorgings- of verpleeghuis, en minder vaak een kindertehuis, revalidatiecentrum of gevangenis. Deze institutionele bevolking is de afgelopen jaren gestaag gedaald. Begin jaren tachtig woonden ruim 300 duizend personen in een institutioneel huishouden, momenteel zijn het er 209 duizend. Niet inbegrepen in dit aantal zijn de personen die – doorgaans voor een beperkte duur – zijn opgenomen in een verpleeghuis, maar ingeschreven blijven op het adres van hun partner.

Voor de capaciteit van verzorgingshuizen is in de afgelopen decennia gedaald. De beschikbare capaciteit wordt tegenwoordig gereserveerd voor mensen die niet meer voor zichzelf kunnen zorgen, waardoor bejaardenoorden verzorgingshuizen zijn geworden. Wat verder een rol zal spelen is dat de ouderen tegenwoordig meer mogelijkheden hebben om via een aangepaste woonvorm (zoals serviceappartement of aanleunwoning) als particulier huishouden voor een bepaald zorgniveau te kiezen. In 2000 woonde nog 21 procent van alle 80-plussers in een tehuis, in 2006 was dit 17 procent. Deze daling vond plaats onder zowel mannen als vrouwen.

De huishoudenssamenstelling van het niet-westerse bevolkingsdeel wijkt in een aantal opzichten sterk af van het beeld dat hierboven is geschetst voor de totale bevolking. Ook tussen de herkomstgroepen kunnen de verschillen aanzienlijk zijn. Zo verlaten allochtone jongeren, in vergelijking met hun autochtone leeftijdsgenoten, al vroeg het ouderlijk huis. Dit geldt vooral voor jongeren van Turkse of Marokkaanse origine, die overigens minder vaak alleen gaan wonen. Surinaamse en Antilliaanse jongeren gaan daarentegen wel vaak alleenwonen. In dit opzicht vertonen ze meer overeenkomst met autochtone jongeren.

Turkse en Marokkaanse jongeren kiezen overwegend voor het huwelijk als relatievorm. Van de 20–29-jarige vrouwen in deze herkomstgroepen is ruim de helft gehuwd; minder dan 6 procent woont niet-gehuwd samen. Onder autochtone vrouwen van deze leeftijd is slechts een op de zes gehuwd, en woont een op de drie niet-gehuwd samen. Surinaamse, en vooral Antilliaanse en Arubaanse twintigers zijn maar zelden gehuwd. Ook het aandeel niet-gehuwd samenwonende twintigers is in deze herkomstgroepen aanmerkelijk lager dan onder autochtonen.

In relatieve zin is de stijging van het aantal allochtone eenoudergezinnen sinds 2000 veel sterker geweest dan die van het aantal autochtone huishoudens (met respectievelijk 26 en 14 procent; *staat 6*). Momenteel is in een derde van de eenouderhuishoudens de alleenstaande ouder allochtoon.

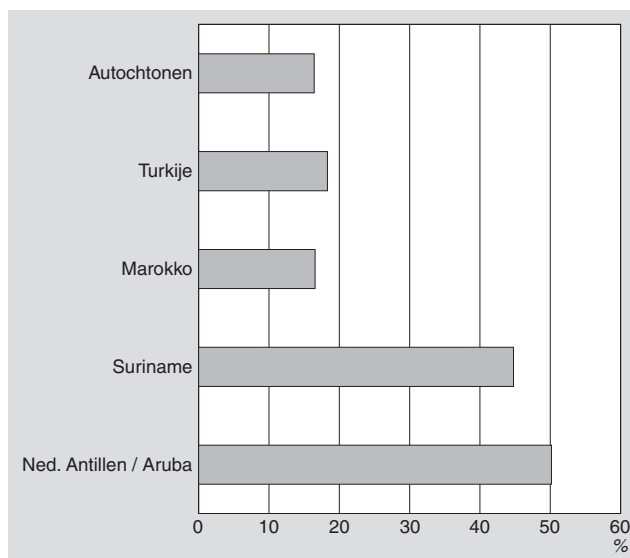
Staat 6
Aantal eenouderhuishoudens naar herkomstgroepering ouder, 2000 en 2006

	2000	2006	Toename 2000–2006	
	x 1 000		absoluut	%
Autochtoon	266,7	304,3	37,6	14,1
Turkije	9,0	13,3	4,3	47,8
Marokko	6,3	9,8	3,5	55,6
Suriname	29,0	32,7	3,7	12,8
Ned. Antillen / Aruba	10,2	13,0	2,8	27,5
Overig allochtoon	63,1	79,3	16,2	25,7
Totaal eenouderhuishoudens	384,3	452,4	68,1	17,7

De kans op alleenstaand moederschap is het grootst onder Antilliaanse en Surinaamse vrouwen (Harmsen en Garsen, 2005). Op 40-jarige leeftijd zijn ruim vier op de tien Antilliaanse vrouwen alleenstaande moeder. Vooral rond de millenniumwisseling is het aantal alleenstaande ouders van de eerste generatie snel gestegen. Deze stijging hing samen met de forse immigratie die toen plaatsvond vanuit de Nederlandse Antillen en Aruba. Een niet onbelangrijk deel betrof vrouwen die op het moment van immigratie alleenstaande moeder waren.

Van de Surinaamse moeders die rond de 40 jaar zijn, staat ongeveer een derde alleen. Onder autochtone vrouwen van deze leeftijd is dit aandeel een twaalfde. Van alle huishoudens met kinderen bestaat onder Surinamers bijna de helft, en onder Antillianen zelfs de helft, uit eenouderhuishoudens (*grafiek 7*).

7. Aandeel eenouderhuishoudens in totaal aantal huishoudens met kinderen, naar herkomstgroepering, 2006

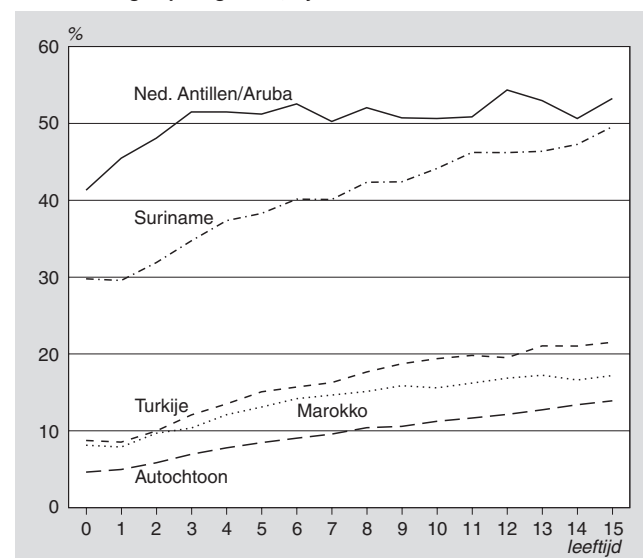
Een opvallend sterke stijging van het aantal alleenstaande moeders is sinds 2000 opgetreden onder Turken en Marokkanen. In deze herkomstgroepen is het aandeel alleenstaande moeders in de totale vrouwelijke bevolking momenteel op alle leeftijden (tot 65 jaar) hoger dan onder autochtonen, maar wel veel lager dan onder Surinamers en Antillianen. Eén op de zes Turkse en Marokkaanse vrouwen van 40 jaar is alleenstaande moeder.

De recente stijging van het aantal alleenstaande Turkse en Marokkaanse moeders hangt waarschijnlijk voor een deel samen met immigratie. Relatief veel Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie trouwen met een partner uit het herkomstland van de ouders. In een aanzienlijk aantal gevallen heeft deze partner zich nog niet (formeel) bij zijn echtgenote gevoegd.

Ongeveer een op de zes Marokkaanse en Turkse huishoudens met kinderen is een eenouderhuishouden. Dit aandeel is ongeveer even groot als dat onder autochtonen (*grafiek 7*). De kans dat Marokkaanse en Turkse vrouwen alleenstaande moeder zijn, is desondanks veel groter dan die van autochtone vrouwen. Dit hangt samen met het feit dat de autochtone bevolking een veel groter aandeel alleenstaanden kent.

Onder autochtonen leeft bij geboorte ongeveer een op de twintig kinderen kind in een eenouderhuishouden, en op 14-jarige leeftijd ongeveer een op de acht (*grafiek 8*). Van de Antilliaanse en Arubaanse kinderen leeft echter al bijna de helft vanaf de geboorte in een gezin met één ouder, en verandert dit aandeel maar weinig met de leeftijd van het kind. Ook onder Surinaamse kinderen tot 15 jaar is het aandeel, met drie op de tien, veel hoger dan onder autochtonen (5 procent). Van de Turkse en Marokkaanse kinderen leeft kort na de geboorte respectievelijk 8 en 7 procent in een eenoudergezin. Op 14-jarige leeftijd is dit aandeel ongeveer verdubbeld.

8. Aandeel kinderen in eenouderhuishouden naar leeftijd en herkomstgroepering ouder, 1 januari 2006

In het algemeen worden de meeste huwelijken binnen de eigen herkomstgroep gesloten. Het duidelijkst is dit het geval onder Turken en Marokkanen. Huwelijken tussen autochtone mannen en een Turkse of Marokkaanse vrouw kunnen zelfs uitzonderlijk worden genoemd (Garsen et al., 2005b). De omgekeerde situatie, een huwelijk tussen een autochtone vrouw en een Turkse of Marokkaanse man, komt iets vaker, maar nog steeds vrij zelden voor. Slechts een op de zeven Turkse vrouwen die in 2005 trouwden, deden dat met een autochtone partner. Dit gold voor vier op de tien Surinaamse vrouwen en de helft van

de Antilliaanse vrouwen. Het grootste aandeel gemengde huwelijken deed zich voor bij westers allochtone vrouwen: van hen trouwde bijna driekwart met een autochtone man. Onder Turkse en Marokkaanse mannen is het aandeel dat met een autochtone partner trouwt vergelijkbaar klein, met ongeveer een op de acht. Onder Surinaamse mannen is het aandeel daarentegen kleiner dan dat voor de vrouwen. Alleen van de westers allochtone mannen trouwde in 2005 een meerderheid met een autochtone vrouw.

Een toenemend aandeel huwelijken buiten de eigen herkomstgroep wordt vaak gezien als een kenmerk van toenevende sociale integratie. Wordt onderscheid gemaakt naar generatie, dan blijkt de tweede generatie Turkse mannen echter zelfs vaker een Turkse vrouw te hebben gekozen dan de eerste generatie (respectievelijk 89 en 84 procent van degenen die in 2002 trouwden). Onder Marokkaanse mannen is sprake van een iets lager aandeel huwelijken binnen de eigen herkomstgroep in de tweede generatie: van hen koos 79 procent een Marokkaanse vrouw, tegen 87 procent van de eerste generatie. Veel sterker is de afname geweest van huwelijken binnen de eigen groep, naar generatie, onder Surinamers en Antillianen. Van de eerste generatie Surinaamse mannen trouwde 74 procent een Surinaamse vrouw, tegen 43 procent van de tweede generatie. Voor Antillianen bedroegen deze aandelen respectievelijk 47 en 6 procent. Van de tweede generatie Antilliaanse mannen trouwde 70 procent met een autochtone vrouw.

4. Ontwikkelingen rond geboorte en sterfte

Geboorte

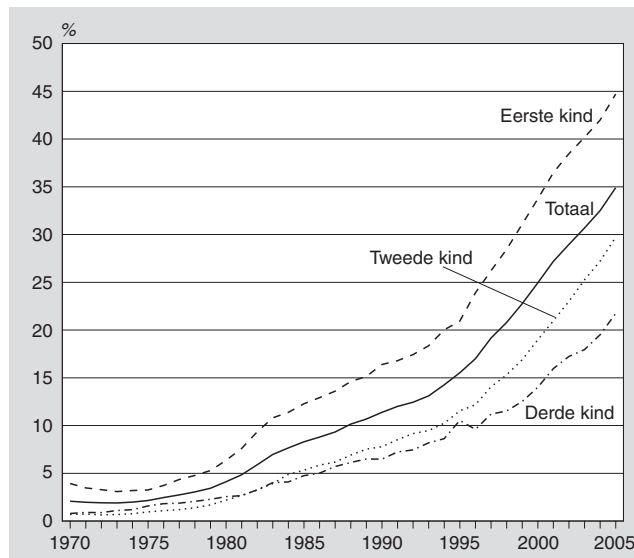
Na een periode van toenemende aantallen geboorten in de tweede helft van de jaren negentig, is sinds 2000 een sterke daling opgetreden. In 2005 kwamen in Nederland 188 duizend kinderen ter wereld, bijna 19 duizend minder dan in 2000. Deze daling hing samen met de veranderende leeftijdssamenstelling van de bevolking: het aantal twintigers en dertigers is in de afgelopen jaren immers sterk afgenomen (zie ook grafiek 5). Het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer – bij benadering het gemiddeld aantal kinderen per vrouw – veranderde maar weinig. Dit cijfer lag in 2005 op 1,71, tegen 1,72 in 2000.

Het aandeel kinderen dat buiten het huwelijk wordt geboren bedroeg dertig jaar geleden nog maar enkele procenten. Sindsdien is dit aandeel voortdurend toegenomen, en heeft het afgelopen decennium zelfs een versnelling van de toename te zien gegeven (grafiek 9). De komst van een kind vormt steeds minder vaak een reden om in het huwelijk te treden. Momenteel heeft bijna de helft van alle eerstgeborenen niet-gehuwde ouders. Ook de geneigdheid om na de geboorte van het eerste kind alsnog te gaan trouwen, lijkt af te nemen. Tien jaar geleden was nog maar ongeveer een op de negen van de tweede kinderen niet-echtelijk, tegen een op de drie op dit moment.

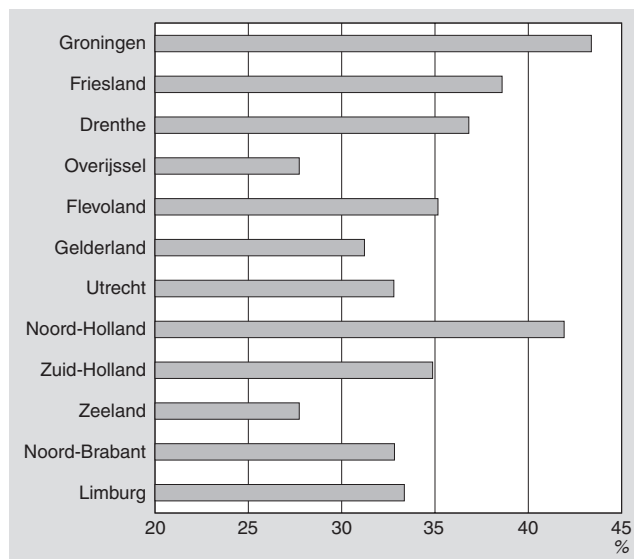
De regionale verschillen in het aandeel niet-echtelijke geboorten zijn aanzienlijk en hangen sterk samen met de verschillen in kerkelijkheid (grafiek 10). In Zeeland en Overijssel wordt circa 28 procent van alle kinderen buiten het huwelijk geboren, tegen 43 procent in de provincie

Groningen. Op gemeentelijk niveau zijn deze verschillen nog groter, variërend van 3 procent in Urk tot 54 procent in de stad Groningen.

9. Aandeel niet-echtelijke geboorten in de totale geboorte naar rangnummer van het kind, 1970–2005

10. Aandeel niet-echtelijke geboorten in de totale geboorte naar provincie, 2005

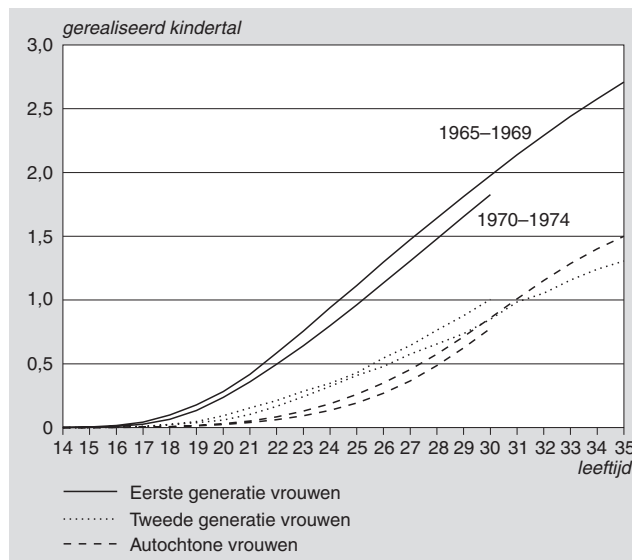

In de geboortecijfers van de Nederlandse bevolking spelen niet-westers allochtone vrouwen een steeds grotere rol. Tussen 1996 en 2006 daalde het aantal autochtone vrouwen in de vruchtbare leeftijdsgroep (15–49 jaar) met 296 duizend, terwijl het aantal niet-westers allochtone vrouwen van deze leeftijd met 182 duizend toenam. Laatstgenoemden vormen nu 13 procent van het totaal van de 15–49-jarige vrouwen. Het effect van het toenemend aantal niet-westerse allochtonen op de vruchtbaarheid wordt echter gedeeltelijk tenietgedaan door het afnemende verschil in vruchtbaarheid tussen allochtonen en autochtonen. Vooral het kindertal van Marokkaanse en Turkse vrouwen is in de afgelopen decennia sterk gedaald. Het gerealiseerde kindertal van eerste generatie Marokkaanse vrouwen geboren in de periode 1965–1969 bedraagt gemiddeld 2,7, nog maar

de helft van het aantal van twintig jaar eerder geboren vrouwen. Wel is het kindertal van eerste generatie niet-westerse allochtonen nog aanzienlijk hoger dan dat van autochtonen. Eerste generatie Marokkaanse en Turkse vrouwen in Nederland hebben zelfs een hoger kindertal dan vrouwen in Marokko en Turkije (Garssen en Nicolaas, 2006).

De tweede generatie allochtonen heeft een kindertal dat maar weinig verschilt van dat van autochtone vrouwen. Zij lijken in dit opzicht meer op autochtonen dan op hun moeders. Zo is het gerealiseerde kindertal van de tweede generatie Surinaamse vrouwen vanaf 30-jarige leeftijd lager dan dat van autochtone vrouwen. Het kindertal van Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie ligt rond het niveau van dat van autochtone vrouwen, duidelijk onder dat van de eerste generatie. Hoewel nog maar weinig Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie hun vruchtbare levensfase hebben afgesloten, blijkt uit de cohortcijfers dat hun uiteindelijke kindertal niet sterk zal afwijken van dat van autochtone vrouwen. Dit geldt in het bijzonder voor Marokkaanse vrouwen, weergegeven in *grafiek 11*.

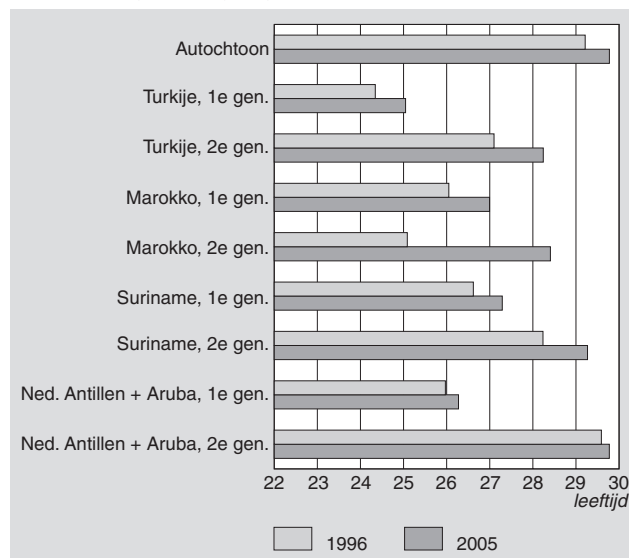
11. Cohortvruchtbaarheid van eerste en tweede generatie Marokkaanse en autochtone vrouwen naar leeftijd en geboortjaar moeder

Autochtone vrouwen zijn tegenwoordig gemiddeld bijna 30 jaar bij de geboorte van hun eerste kind, 0,6 jaar ouder dan in 1996. De leeftijdstoename verloopt steeds langzamer, omdat de grens van laat moederschap onder autochtone vrouwen in zicht komt. Ook allochtone vrouwen, en dan vooral die van de tweede generatie, worden steeds later moeder. Tweede generatie Antilliaanse/Arubaanse vrouwen krijgen hun eerste kind zelfs even laat als autochtone vrouwen, maar ook de gemiddelde leeftijd waarop de tweede generatie Turkse, Marokkaanse en Surinaamse vrouwen voor het eerst moeder worden, verschilt niet meer veel van die van autochtone vrouwen (*grafiek 12*).

Tweede generatie allochtone vrouwen wijken in hun lage vruchtbaarheid en late moederschap dus steeds meer af van hun moeders. Ook het aandeel vrouwen van de tweede generatie dat geen kinderen zal krijgen, ligt beduidend hoger dan onder de eerste generatie. Turkse, Marokkaan-

12. Gemiddelde leeftijd bij geboorte eerste kind naar herkomstgroepering en generatie moeder, 1996 en 2005

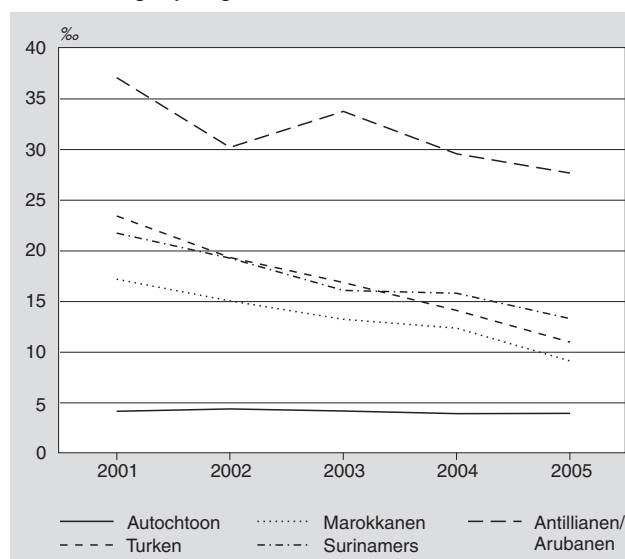

se, Surinaamse en Antilliaanse vrouwen van de tweede generatie zijn inmiddels op 35-jarige leeftijd zelfs vaker kinderloos dan autochtone vrouwen (Garssen en Nicolaas, 2006).

In 2005 zijn 2,8 duizend kinderen geboren bij een moeder die jonger was dan 20 jaar. Het aantal nieuwe tienermoeders vertoont sinds 2001 een forse daling. Deze daling was in 2005 met 7 procent sterker dan die van het totaal aantal geboorten (min 3 procent).

De kans om tienermoeder te worden, neemt vooral onder allochtone meisjes af (*grafiek 13*). Het geboortecijfer is onder de eerste generatie niet-westerse tieners veel hoger dan onder de tweede generatie. Toch daalt ook het geboortecijfer van de eerste generatie. Zo kregen in 2001 nog 60 per duizend 15-19-jarige Turkse vrouwen van de eerste generatie een kind, tegen 36 in 2005. De geboortecijfers van de jonge Turkse en Marokkaanse vrouwen van de tweede generatie verschillen nog maar weinig van die van de autochtonen. Sinds 2001 zijn hun geboortecijfers bijna gehalveerd.

13. Aandeel geboorten per 1000 vrouwen van 15-19 jaar naar herkomstgroepering, 2001-2005

Jonge Antilliaanse en Surinaamse vrouwen kennen nog steeds de hoogste geboortecijfers. In verreweg de meeste gevallen worden zij een alleenstaande moeder. Slechts 4 procent van de kinderen van Antilliaanse en Surinaamse tienermoeders wordt binnen het huwelijk geboren. Onder autochtone tienermoeders is dit 15 procent. Turkse en Marokkaanse kinderen van tienermoeders maken doorgaans deel uit van een gezin met een vader en moeder. Ruim twee derde van alle Turkse en Marokkaanse tienermoeders is bij de geboorte gehuwd.

De verschillen in de kans om tienermoeder te worden, zijn vooral groot tussen de generaties niet-westerse meisjes. Zo is onder Turkse vrouwen de kans om vóór de 20^e verjaardag moeder te worden voor de eerste generatie bijna acht keer zo groot als voor de tweede generatie. Voor de tweede generatie Turkse en Marokkaanse meisjes is deze kans maar iets hoger dan voor autochtone meisjes.

Het overgrote deel van de Turkse en Marokkaanse tienermoeders is bij de geboorte van het eerste kind 19 jaar en gehuwd. Bij deze groep is de daling vooral het gevolg van uitstel van gezinsvorming. Voor Surinaamse en Antilliaanse meisjes geldt dit echter niet. Antilliaanse meisjes van de eerste generatie lopen het grootste risico om tienermoeder te worden. Een grote meerderheid van hen is alleenstaand.

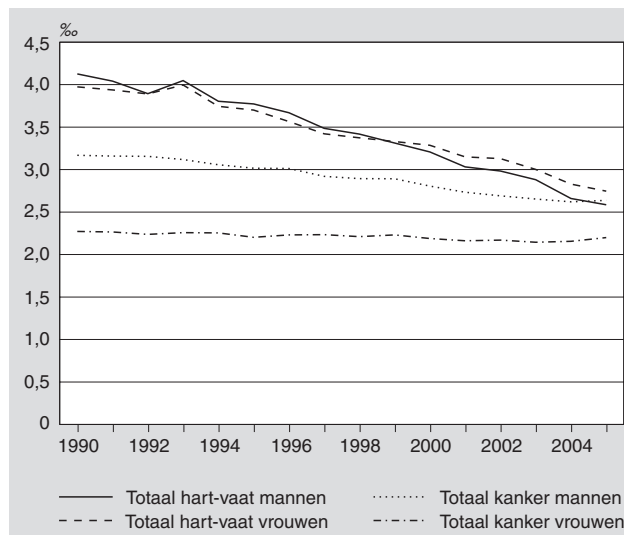
Sterfte

In zowel 2004 als 2005 overleden in Nederland 137 duizend personen, ruim 5 duizend minder dan in 2003. Deze relatief lage sterfte wijkt af van de trendmatige stijging van het aantal sterfgevallen, die het gevolg is van de geleidelijke veroudering van de Nederlandse bevolking. De recente sterftedaling is grotendeels veroorzaakt door een aanzienlijk lagere sterfte door hart-/vaatziekten en ziekten van de ademhalingsorganen. In zowel absolute als relatieve zin zijn vooral in de leeftijdsklasse van 60–79 jaar beduidend minder mensen door deze ziekten overleden. In tegenstelling tot kwaadaardige nieuwvormingen (kanker) laten hart-/vaatziekten en ziekten van de ademhalingsorganen sterke fluctuaties zien die samenhangen met extreme weersomstandigheden en het optreden van griepgolven. Vooral door de relatief gelijkmatige weersomstandigheden in 2004 en 2005 zijn de aantallen sterfgevallen in deze jaren juist bijzonder laag geweest.

Ondanks deze recente sterftedaling is sprake van een trendmatige toename van het jaarlijks aantal sterfgevallen, die nog tot het midden van deze eeuw zal aanhouden. Voor deze ontwikkeling is de voortgaande vergrijzing, en in mindere mate de verwachte bevolkingsgroei, verantwoordelijk. De veranderende leeftijdsopbouw veroorzaakt een geleidelijke toename van het bruto sterftecijfer, ondanks het feit dat de risico's om te overlijden vaak fors zijn gedaald. Dit geldt in het bijzonder voor hart- en vaatziekten, die medio jaren zeventig nog verantwoordelijk waren voor 45 procent van alle sterfgevallen. Sindsdien is het aandeel van deze ziekten gereduceerd tot circa een derde.

Een indruk van de recente ontwikkelingen rond kanker en hart-/vaatziekten wordt gegeven in *grafiek 14*. De sterftecijfers in deze figuur zijn gestandaardiseerd, met de Neder-

14. Aandeel overledenen door nieuwvormingen en hart- en vaatziekten per 1000 mannen respectievelijk vrouwen, gestandaardiseerd, 1990–2005

landse mannelijke en vrouwelijke bevolking in 2004 als standaarden. In slechts anderhalf decennium is het risico om door een hart- of vaatziekte te overlijden met ongeveer een derde afgenomen. De kans om door kanker te overlijden is daarentegen maar licht gedaald. Onder vrouwen was zelf nauwelijks sprake van een lager overlijdensrisico. Het *aandeel* van nieuwvormingen in de totale sterfte laat dan ook een voortdurende stijging zien, naar ruim 27 procent in 2005. Als de huidige trends doorzetten, zal kanker in de jaren tien van deze eeuw de belangrijkste doodsoorzaak zijn geworden (Garssen en Hoogenboezem, 2005).

De ontwikkelingen rond de sterfte aan de belangrijkste doodsoorzaken, en in het bijzonder hart- en vaatziekten, vertonen een sterke samenhang met gedragsfactoren (zoals roken, voedingsgewoonten en lichaamsbeweging) en de vooruitgang in de preventieve en curatieve zorg. Dit wordt onder meer weerspiegeld in de ontwikkeling van het sterfterisico naar leeftijd en geslacht. Het risico om door een hart- of vaatziekte te overlijden is, sinds het begin van de jaren zeventig, ongeveer gehalveerd. In 2005 was de sterfte door hart- en vaatziekten onder mannen voor het eerst lager dan de sterfte door kanker. Bij vrouwen is de winst bij hart- en vaatziekten op de jonge leeftijden, tot circa 60 jaar, echter kleiner geweest dan bij mannen. Hun rookgedrag heeft hierbij een belangrijke rol gespeeld: terwijl het aandeel rokers onder mannen sterk blijft dalen, is onder vrouwen vooral sprake geweest van stagnatie.

Waar bij hart- en vaatziekten, voor zowel ischemische hartziekten als cerebrovasculaire aandoeningen, sprake is van gunstige ontwikkelingen voor beide geslachten in alle leeftijdsgroepen, laat de sterfte door kanker een beeld zien dat sterk varieert met het type kanker. Het meest opvallend zijn hierbij de ontwikkelingen rond longkanker. Door de lange tijd tegengestelde trends in het rookgedrag van mannen en vrouwen, is de sterfte door longkanker onder vrouwen zeer sterk gestegen en onder mannen gedaald. Daarbij doet zich het uitzonderlijke verschijnsel voor dat de gemiddelde leeftijd bij overlijden door longkanker onder vrouwen lager is dan onder mannen.

Na longkanker, met 9,4 duizend sterfgevallen in 2005, komt binnen de hoofdgroep van nieuwvormingen kanker van de dikke darm met 3,6 duizend gevallen op de tweede plaats. Een derde plaats wordt ingenomen door borstkanker (3,3 duizend). Tot medio jaren negentig is het risico om door borstkanker te overlijden ongeveer gelijk gebleven. Daarna zette een daling in die, mogelijk door bredere screening en verbeterde therapie, vooral eind jaren negentig sterk versnelde. Als de huidige trends doorzetten, zal het jaarlijks aantal sterfgevallen onder vrouwen door longkanker in 2007 groter zijn dan het aantal sterfgevallen door borstkanker. In veel andere westerse landen, waaronder Duitsland en het Verenigd Koninkrijk, is dit reeds het geval.

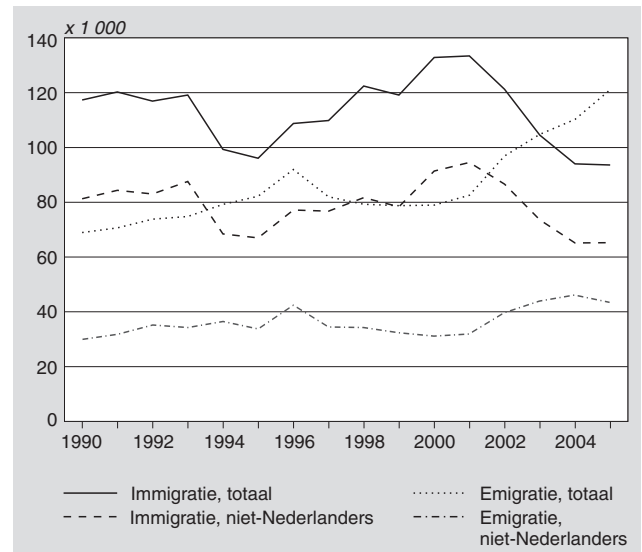
Anders dan bij de geboorte is de bijdrage van niet-westerse allochtonen aan de sterftecomponent van de natuurlijke groei, gezien hun nog overwegend jeugdige leeftijdsopbouw, betrekkelijk gering. Recente analyses laten echter wel opmerkelijke verschillen zien tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen enerzijds en tussen de verschillende herkomstgroepen anderzijds. Deze verschillen kunnen, met de veroudering van de niet-westers allochtone populatie, uiteindelijk belangrijke gevolgen hebben voor de Nederlandse volksgezondheid (Mackenbach et al., 2005). Zo blijken niet-westerse allochtonen op de meeste leeftijden een groter sterfterisico te lopen dan autochtonen (Garssen en Van der Meulen, 2004). Dit geldt in het bijzonder voor kinderen van jonge moeders (Garssen en Offerman, 2005). Zij lopen niet alleen een verhoogd risico om te overlijden aan externe oorzaken, maar ook wat betreft natuurlijke oorzaken hebben zij een hogere sterftekans. Onder niet-westers allochtone 15–29-jarigen heeft een aanzienlijk deel van de sterfte een niet-natuurlijk karakter, waarbij vooral moord/doodslag en zelfdoding bovengemiddeld vaak voorkomen (Garssen et al., 2006).

In de afgelopen vijftien jaar lijkt de ontwikkeling van het sterfterisico onder volwassen Turkse mannen zich ongunstig te hebben ontwikkeld. Al op relatief jonge leeftijd kennen ze inmiddels een iets bovengemiddelde incidentie van hart- en vaatziekten. Ook hun risico om door (long)kanker te overlijden is relatief groot. Het zeer ongunstige rookgedrag van Turkse mannen is hieraan (mede) debet. Daarentegen is nog steeds sprake van een aanzienlijk lager sterfterisico onder Marokkaanse mannen van circa 35 jaar en ouder. Hun risico om als veertiger, vijftiger of zestiger door een hart- of vaatziekte te overlijden is slechts ongeveer half zo groot als dat van autochtonen. Ook hun kans om door longkanker te overlijden is veel kleiner. Mogelijk houden de factoren die Marokkaanse mannen beschermen tegen kanker en hart- en vaatziekten verband met een traditioneel gezonde leefstijl (gezondere voeding, minder roken en drinken), een leefstijl die wellicht nog het meest wordt aangehangen door Marokkaanse mannen die in de armste wijken wonen (Kunst et al., 2003). De grote gezondheidsverschillen onder Antillianen en Arubanen, daarentegen, hangen mogelijk samen met de grote verschillen in sociaal-economische status die bestaan tussen eerdere en latere migrantenstromen.

5. Migratieontwikkelingen

De fluctuaties die van jaar op jaar plaatsvinden in de immigratie en emigratie zijn doorgaans veel sterker dan die in de geboorte- en sterftcijfers. Vooral in de meest recente jaren is bovendien een duidelijk patroon waarneembaar (grafiek 15). Sinds 2001 is in de immigratie een sterke daling opgetreden, terwijl de emigratie fors toenam. In vier jaar tijd steeg dit aantal met 27 duizend tot bijna 78 duizend. De immigratie daalde tot 2004 fors, en is sindsdien gestabiliseerd. Deze ontwikkeling hangt waarschijnlijk samen met de minder gunstige conjunctuur, het aangescherpte asielbeleid en internationale politieke ontwikkelingen.

15. Immigratie en emigratie¹⁾, 1990–2005

¹⁾Inclusief saldo administratieve correcties.

In 2005 zijn 120 duizend mensen uit Nederland gemigreerd. Dit jaarcijfer, waarin administratieve correcties – grotendeels niet-gemeld vertrek – zijn meegeteld, is nooit eerder zo hoog geweest. In 2006 zal mogelijk een nieuw record worden gevestigd: in de eerste negen maanden van het jaar was het vertrek ruim een tiende hoger dan in 2005. Over de motieven die deze emigranten hebben om Nederland te verlaten, is weinig bekend. Wel kan een globale indruk worden gegeven van de motieven van voormalige immigranten die weer terugkeren naar hun herkomstland, aan de hand van hun oorspronkelijke immigratiemotief. Dit motief wordt door het ministerie van Justitie geregistreerd voor niet-Nederlandse immigranten. Uit Nicolaas et al. (2004) blijkt dat van degenen die in 1995 immigrereerden, na zeven jaar ruim een derde weer was vertrokken.

De mate waarin niet-Nederlandse immigranten Nederland weer verlaten, hangt uiteraard nauw samen met het oorspronkelijke migratiemotief. Een grote meerderheid van de arbeidsmigranten had in een periode van zeven jaar het land verlaten. Au pairs, stagiairs en studenten keerden nog sneller terug naar hun land van herkomst. Van de asielmigranten, gezinsherenigers en gezinsvormers vertrok daarentegen maar een klein deel.

De geneigdheid of noodzaak om te remigreren neemt na het eerste jaar van verblijf in Nederland sterk af, en is onder westerse allochtonen twee keer zo groot als onder niet-westerse allochtonen. Dit hangt uiteraard samen met het feit dat westerse migranten veel vaker als arbeidsmigrant naar Nederland komen en niet de intentie hebben zich hier permanent te vestigen. Van de niet-westerse allochtonen is het aandeel dat weer vertrekt het grootst onder Antillianen en Somaliërs. Antillianen kunnen, als Nederlands staatsburger, na vertrek in principe zonder belemmeringen weer terugkeren naar Nederland, wat hun geneigdheid om te emigreren zal versterken. Voor Somaliërs geldt dit niet. Zij zijn merendeels echter geen retourmigranten, maar 'langdurige passanten', die zich na verblijf in Nederland in een ander westers land (veelal het Verenigd Koninkrijk) vestigen.

Bijna de helft van de emigranten is in Nederland geboren. Velen van hen verhuizen over betrekkelijk korte afstand. In 2005 vertrok 17 procent naar België en 14 procent naar Duitsland. Naar het Verenigd Koninkrijk verhuisde 9 procent en naar Frankrijk en Spanje elk 6 procent. Van de verre bestemmingen namen de Nederlandse Antillen, de Verenigde Staten en Australië respectievelijk 7 procent, 5 procent en 3 procent voor hun rekening.

Recent onderzoek werpt enig licht op de motieven van emigrerende autochtonen (Ter Bekke, 2005). Die motieven zijn doorgaans van diffuse aard en passen minder vaak in de gebruikelijke categorieën (arbeid, gezinshereniging en gezinsvorming, asiel en studie). Autochtonen die over emigratie nadenken zijn volgens genoemd onderzoek relatief jong en hoog opgeleid, en worden vooral gemotiveerd door de kwaliteit van de Nederlandse samenleving en de rol die de hoge bevolkingsdruk daarin speelt. Daarnaast zijn echter ook motieven met betrekking tot arbeid, fiscale regelgeving en woningmarkt van belang, zeker waar het migratie naar de grensgebieden in België en Duitsland betreft (Harmsen, 2006).

Tussen 2001 en 2005 is vooral het aantal immigranten uit niet-westerse landen sterk afgenomen. In die periode daalde het aantal niet-westerse immigranten met 47 procent. De immigratie uit westerse landen nam in dezelfde periode met 13 procent af. De sterkste afname vond plaats vanuit landen met een betrekkelijk recente migratiegeschiedenis: Afghanistan, Angola, Sierra Leone, Soedan en Guinee (alle meer dan 80 procent). De immigratie vanuit de Nederlandse Antillen daalde met 60 procent en de immigratie vanuit Turkije en Marokko met bijna de helft.

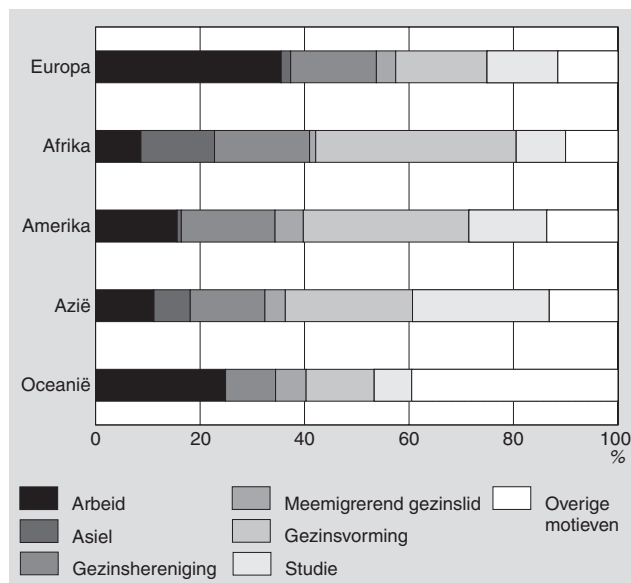
De immigratie uit Polen nam daarentegen sterk toe, sinds Polen op 1 mei 2004 tot de EU toetrad. Het aantal immigranten uit Polen steeg van 2,1 duizend in 2003 naar 6,7 duizend in 2005. Ook de immigratie vanuit Estland, Letland en Litouwen nam fors toe. Het ging daarbij echter om relatief bescheiden aantallen.

In 2006 is de immigratie voor het eerst sinds jaren weer toegenomen. In de eerste negen maanden van 2006 was het aantal immigranten 9 procent hoger dan in dezelfde periode van het voorgaande jaar. Deze toename is voor een belangrijk deel toe te schrijven aan de grotere aantallen Poolse en Antilliaanse immigranten.

Over de motieven van immigranten is meer bekend dan over die van emigranten, al is het aannemelijk dat hun opgegeven

motief niet altijd zal overeenstemmen met het werkelijke motief. *Grafiek 16* geeft een overzicht van deze officiële motieven van niet-Nederlandse immigranten in 2004.

16. Migratiemotieven van niet-Nederlandse immigranten, 2004

In de afgelopen jaren is het aandeel van asielmigratie in het totaal van de migratiemotieven sterk afgenomen, van 22 procent in 2002 naar 5 procent in 2004. Het aandeel van gezinsvormende migratie (24 procent in 2004) is licht gedaald, terwijl die van arbeid (24 procent) en studie (16 procent) iets zijn toegenomen. Tussen de herkomstgroepen bestaan echter grote verschillen, die voor een belangrijk deel samenhangen met de gemiddelde duur van hun verblijf in Nederland (Garssen et al., 2005b). Zo zijn gezinsmotieven (gezinsvorming en gezinshereniging) voor de gemiddeld al langer in Nederland verblijvende Marokkanen, Turken en Surinamers (met respectievelijk 85, 81 en 67 procent van het totaal) zeer belangrijk. Dit geldt ook voor de recenter geïmmigreerde Afghanen (79 procent gezinsmotief). Het aantal gezinsherenigers dat naar Nederland komt, is sinds 1996 geleidelijk afgenomen. In 1999 overtrof het aantal gezinsherenigers nog het aantal gezinsvormers. Inmiddels is het aantal gezinsvormers anderhalf keer zo groot als het aantal gezinsherenigers. Het aantal arbeidsmigranten, de op één na grootste groep immigranten, is in de tweede helft van de jaren negentig verdubbeld. Onder invloed van de minder gunstige conjunctuur vond na 2001 een sterke afname plaats. Voor een kwart van de niet-Nederlandse immigranten in 2004 was arbeid de belangrijkste drijfveer. Dit betreft echter grotendeels westerse allochtonen.

De daling van het aantal arbeidsmigranten en gezinsherenigers is in de afgelopen jaren nog overtroffen door die van het aantal asielmigranten. In 2001 kwamen nog 29 duizend asielmigranten naar Nederland, tegen 3 duizend in 2004. In dat jaar werden, voor het eerst sinds 1988, minder dan 10 duizend verzoeken ingediend. Inmiddels is het aantal asiilverzoeken weer iets opgelopen. In 2005 werden ruim 12 duizend verzoeken ingediend; in 2006 zal dit aantal waarschijnlijk nog hoger uitvallen (Nicolaas, 2006).

De aantallen asielverzoeken zijn uiteraard hoger dan de uiteindelijke aantallen asielmigranten. Een (toenemend) aandeel van de verzoeken betreft immers een herhaald verzoek, en lang niet alle verzoeken worden ingewilligd. Overigens vertoont het aandeel verzoeken dat wordt ingewilligd al enkele jaren een stijging. Slechts een deel van de asielzoekers zal dus uiteindelijk, na toekenning van een verblijfsstatus, als immigrant in de GBA worden geregistreerd.

6. Toekomstige ontwikkelingen

De hierboven beschreven veranderingen in het groeitempo van de Nederlandse bevolking hebben aanleiding gegeven tot een neerwaartse bijstelling van de tweejaarlijkse bevolkingsprognose van het CBS. De onlangs gepubliceerde prognose, die de periode 2006–2050 beslaat, gaat uit van een maximale bevolkingsomvang van 17,0 miljoen. Dit maximum zal medio jaren dertig worden bereikt. Naar verwachting zal de migratie na 2012 weer een positieve bijdrage leveren aan de bevolkingsgroei, terwijl de natuurlijke groei vanaf eind jaren twintig een negatieve bijdrage zal leveren. Als resultante van deze ontwikkelingen gaat de bevolkingsomvang vanaf 2035 krimpen, met ruim 200 duizend personen tot 2050.

De prognose van 2006 verwacht een maximale bevolkingsomvang die maar weinig lager is dan die volgens de prognose van 2004, maar veel lager dan die volgens eerdere prognoses. Aan deze bijstellingen liggen de snelle en sterke demografische veranderingen in recente jaren ten grondslag. Hoe fors de daling van de bevolkingsgroei is geweest, blijkt wel uit het grote verschil tussen de gerealiseerde groei in de periode 2000 tot 2005 (442 duizend) en de verwachte groei in de periode 2005 tot 2010 (162 duizend). Een negatief migratiesaldo zal ook in de komende jaren de bevolkingsgroei nog sterk remmen. Dat de bevolking tussen 2007 en 2010 nog met 89 duizend personen toeneemt, komt dan ook volledig door het geboorteschot, het saldo van geboorte en sterfte.

De daling van het geboortecijfer houdt verband met het afnemende aantal twintigers en dertigers. Door de historische ontwikkelingen van de vruchtbaarheid zal het aantal geboorten na 2013 ook weer enige tijd stijgen: in de jaren tachtig en negentig waren de geboortecijfers immers relatief hoog. De huidige daling van de geboorteaantallen leidt ten slotte opnieuw tot een daling van het aantal geboorten die eind jaren twintig inzet en tot medio jaren veertig aanhoudt. De ontwikkeling van de aantallen geboorten in de komende decennia zal vrijwel volledig worden bepaald door de ontwikkeling van de aantallen vrouwen in de meest vruchtbare leeftijden, omdat de verwachte veranderingen in de vruchtbaarheidscijfers in dit tijdvak zeer gering zijn. In de prognose is namelijk uitgegaan van een stabiele vruchtbaarheid van 1,75 kinderen per vrouw in de komende decennia.

Onder invloed van de vergrijzing zal het jaarlijks aantal overledenen tot 2050 sterk toenemen. Vooral wanneer het merendeel van de naoorlogse geboortegolf komt te overlijden, in de jaren twintig en dertig, zal sprake zijn van een

sterke stijging van het aantal sterfgevallen. In 2050 overlijden naar verwachting 219 duizend personen, 82 duizend meer dan in 2005. De levensverwachting bij geboorte van zowel mannen als vrouwen zal tussen 2005 en 2050 desondanks verder stijgen: voor mannen van 76,7 naar 81,5 jaar en voor vrouwen van 81,6 naar 84,2 jaar (Van Duin et al., 2006). Daarbij neemt het verschil in levensverwachting tussen vrouwen en mannen af van 4,4 naar 2,7 jaar.

In de bevolkingsprognose wordt niet getracht de jaarlijkse fluctuaties in de migratie voor de lange termijn te voorspellen, maar de structurele ontwikkelingen (De Jong, 2005). Hoewel de immigratie weer is toegenomen met het aantrekken van de economie, zal het migratiesaldo de eerste jaren nog negatief blijven en komt deze in 2012 weer boven het nulpunt. Naar verwachting zal er daarna sprake zijn van een opgaande lijn, tot een positief migratiesaldo van ongeveer 24 duizend in 2050.

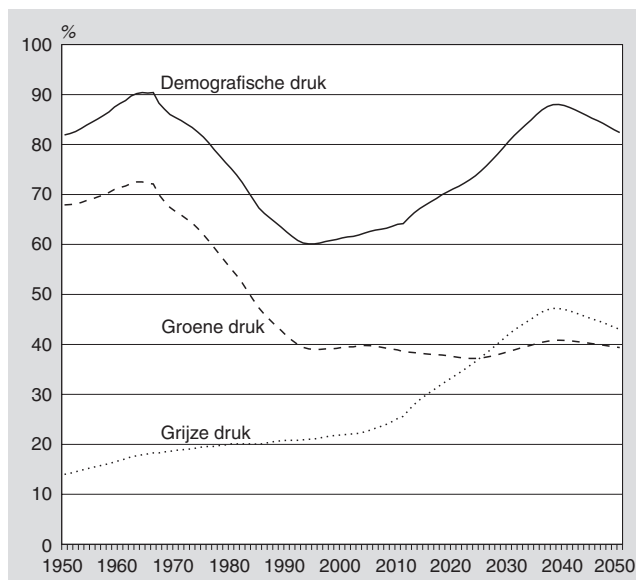
De geleidelijke toename van het aantal en aandeel 65-plussers zet de komende jaren door, om na 2011, zodra de naoorlogse geboortegolf de AOW-gerechtigde leeftijd bereikt, over te gaan in een sterke stijging. Pas als de sterfte onder deze babyboomers sterk gaat toenemen, zal het aantal en aandeel 65-plussers weer gaan dalen. Momenteel is 14,3 procent van de bevolking 65 jaar of ouder. Eind jaren dertig bereikt de vergrijzing haar hoogtepunt met 25,1 procent. Ook de 'dubbele vergrijzing', de toename van het aandeel 80-plussers, zal in de komende decennia, en vooral na 2025, fors toenemen. Rond 2050 wordt het hoogtepunt bereikt: 8,9 procent van de bevolking is dan 80 jaar of ouder, tegen 3,6 procent op dit moment.

Onder meer bij de betaalbaarheid van het sociale verzekeringsstelsel, de gezondheidszorg en het onderwijs speelt de verhouding tussen werkenden en niet-werkenden een belangrijke rol. Tot en met 2011 blijft het aantal 20–64-jarigen (de potentiële beroepsbevolking) met ruim 10,0 miljoen nagenoeg constant. Daarna zal dit aantal gaan afnemen. Medio jaren twintig zal een versnelling van deze krimp optreden. Tot eind jaren veertig neemt de potentiële beroepsbevolking jaarlijks met ongeveer 45 duizend personen af. Rond 2040 gaat deze krimp weer over in een groei.

Grafiek 17 geeft een globale indruk van de verhouding tussen werkenden en niet-werkenden, aan de hand van de groene, grijze en demografische druk. Tussen 2010 en 2040 stijgt de grijze druk (het aandeel van de 65-jarigen ten opzichte van de 20–64-jarigen) van 25 naar 47 procent. De groene druk (het aandeel van de 0–19-jarigen ten opzichte van de 20–64-jarigen) blijft met bijna 40 procent in de toekomst vrijwel constant. De demografische druk (groen plus grijs) stijgt van 63 procent op dit moment naar 88 procent rond 2040. Dit betekent dat er op de 100 (potentiële) werkers 88 mensen zullen zijn die niet werken.

Tussen nu en 2050 zal het aantal niet-westerse allochtonen toenemen van 1,7 naar 2,7 miljoen. De westers allochtone bevolkingsgroep groeit van 1,4 naar 2,1 miljoen. Rond het midden van deze eeuw bestaat 29 procent van de Nederlandse bevolking uit allochtonen, tegen 19 procent op dit moment.

17. Groene, grijze en demografische druk, 1950–2050

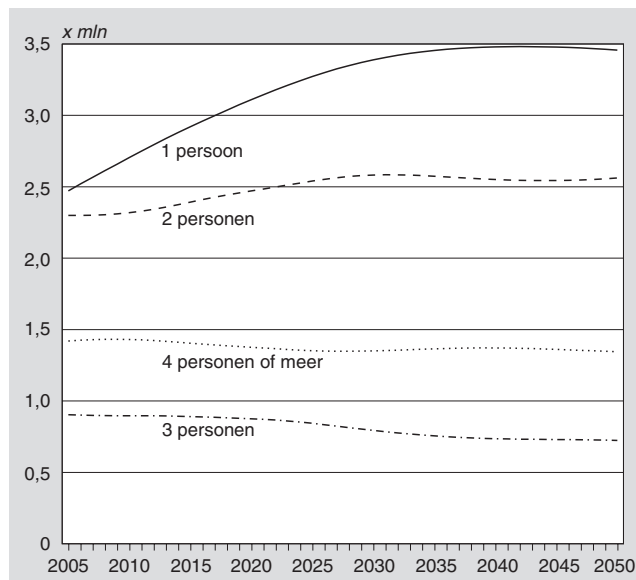
Het aantal westerse allochtonen zal voorlopig nog langzamer groeien dan het aantal niet-westerse allochtonen. In het begin van het volgende decennium zal de groei van de westerse allochtone bevolkingsgroep versnellen.

Binnen de niet-westerse herkomstgroep neemt vooral de tweede generatie snel in omvang toe. Deze snelle groei van de tweede generatie hangt samen met het feit dat steeds meer vrouwen van de eerste generatie op de leeftijd komen waarop ze kinderen krijgen.

In de komende twintig jaar zal het aandeel niet-westerse allochtonen in vrijwel alle provincies ongeveer even sterk toenemen. Alleen Flevoland zal een snellere groei te zien geven. Flevoland wordt daarmee de provincie met het grootste aandeel niet-westerse allochtonen (22 procent van de provinciale bevolking). Zuid-Holland zakt naar de tweede plaats (Van Duin et al., 2006). Het proces van suburbanisatie, dat nu al bij een aantal niet-westerse herkomstgroepen zichtbaar is, zal doorzetten. Niet alleen rond de vier grote steden, maar ook rond Arnhem, Tilburg en Groningen zal een sterke overloop plaatsvinden naar de randgemeenten.

Het aantal huishoudens zal ook in de komende decennia relatief sterker toenemen dan het aantal inwoners. Tot medio jaren dertig komen er volgens de laatste huishoudensprognose 1,1 miljoen huishoudens bij, waarna een lichte daling inzet (gegevens ontleend aan de huishoudensprognose 2004–2050; de huishoudensprognose 2006–2050 wordt begin 2007 gepubliceerd). In 2050 zal Nederland 8,1 miljoen huishoudens tellen (Alders en Nicolaas, 2005). Van een zeer snelle groei van het aantal huishoudens zoals in de afgelopen decennia plaatsvond, is overigens geen sprake meer. Tussen 1975 en 2005 nam het aantal huishoudens nog met 2,5 miljoen toe. De belangrijkste oorzaak van de teruglopende groei is de geringere bevolkingstoename. Dat het aantal huishoudens toch sneller blijft groeien dan het inwonertal, is vooral toe te schrijven aan de toename van het aantal eenpersoonshuishoudens, van 2,5 miljoen in 2005 naar 3,5 miljoen in 2035 (grafiek 18). Dertig jaar geleden telde Nederland nog geen 900 duizend alleenstaanden. De langdurige trend van 'huishoudensverduunning' zal daar-

18. Huishoudens naar grootte, 2005–2050

mee ook de komende jaren doorzetten, al zal de afname van het aantal personen in het huishouden steeds langzamer verlopen. Rond 2030 bedraagt de gemiddelde huishoudensomvang 2,1 personen.

Ook de voortgaande groei van het aantal eenouderhuishoudens levert nog een bijdrage aan de afname van de gemiddelde huishoudensgrootte. Tussen 2006 en 2050 neemt het aantal eenouderhuishoudens toe van 452 duizend naar circa 700 duizend.

Het aantal al dan niet gehuwde paren (met of zonder kinderen) zal in de komende decennia licht dalen, naar 3,9 miljoen in 2050. Daarbinnen verandert de verhouding tussen gehuwde en niet-gehuwde paren wel fors. Momenteel zijn er 3,4 miljoen gehuwde paren en bijna 0,8 miljoen niet-gehuwd samenwonende paren. Medio deze eeuw zal het aantal gehuwde paren zijn gedaald tot 2,7 miljoen; het aantal niet-gehuwde paren zal dan zijn gestegen tot 1,2 miljoen (Alders en Nicolaas, 2005).

De afname van de institutionele bevolking, die ondanks de vergrijzing heeft plaatsgevonden, zal in de nabije toekomst nog aanhouden (Harmsen en Nicolaas, 2005). Tot ongeveer 2020 zal het aantal dalen tot ruim 150 duizend. Naar verwachting gaat de institutionele bevolking daarna, onder invloed van de snelle vergrijzing, weer groeien.

Literatuur

Alders, M. en H. Nicolaas, 2005, Huishoudensprognose 2004–2050: belangrijkste uitkomsten. *Bevolkingstrends* 53(2), blz. 14–18.

Bekke, S. ter, H.P. van Dalen en K. Henkens, 2005, Emigratie van Nederlanders. *Geprikkeld door bevolkingsdruk*. *Demos* 21(4), blz. 25–28.

Duin, C. van, A. de Jong en R. Broekman, 2006, Regionale bevolkings- en allochtonenprognose 2005–2025. RPB/CBS, Den Haag.

- Duin, C. van, A. van der Meulen en J. Garssen, 2006, Model en veronderstellingen betreffende sterfte in de bevolkingsprognose 2006–2050. *Bevolkingstrends* 54(4), blz. 62–77.
- Garssen, J. en A. van der Meulen, 2004, Perinatal mortality in the Netherlands. Backgrounds of a worsening international ranking. *Demographic Research* 11(13), blz. 357–394.
- Garssen, J. en J. Hoogenboezem, 2005, Achtergronden van recente ontwikkelingen in de Nederlandse sterfte. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 149(46), blz. 2554–60.
- Garssen, J., C. Harmsen en J. de Beer, 2005a, The effect of the summer 2003 heat wave on mortality in the Netherlands. *Eurosurveillance Monthly* vol. 10(7/8).
- Garssen, M.J., A.H. Sprangers en H. Nicolaas, 2005b, Demografie van de allochtonen in Nederland. *Handboek Interculturele Zorg*, blz. I 1.3–1–74. Elsevier Bedrijfsinformatie bv, Maarssen.
- Garssen, J. en H. Offerman, 2005, Jonge moeders en kindersterfte. In: *Altra Jeugdzorg, Andere tijden, andere meiden...?*, blz. 53–64. Uitgeverij SWP, Amsterdam.
- Garssen, J. en H. Nicolaas, 2006, Recente trends in de vruchtbaarheid van niet-westers allochtone vrouwen. *Bevolkingstrends* 54(1), blz. 15–31.
- Garssen, J. en C. van Duin, 2006, Bevolkingsprognose 2006–2050: eerste uitkomsten. *Bevolkingstrends* 54(4), blz. 85–92.
- Garssen, M.J., J. Hoogenboezem en A.J.F.M. Kerkhof, 2006, Zelfdoding onder autochtonen en migrantengroepen in Nederland. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 150(39), blz. 2143–2149.
- Harmsen, C., 2006, Emigratie van autochtonen naar België. *Bevolkingstrends* 54(2), blz. 41–44.
- Harmsen, C. en J. Garssen, 2005, Sterke toename alleenstaande moeders onder allochtonen. *Bevolkingstrends* 53(4), blz. 35–39.
- Harmsen, C. en H. Nicolaas, 2005, Huishoudensprognose 2004–2050: ontwikkelingen naar huishoudenspositie. *Bevolkingstrends* 53(2), blz. 28–32.
- Houwelingen, C. van, 2006, Bevolkingskrimp in Limburg. CBS-webmagazine 20 november 2006, www.cbs.nl.
- Jong, A. de, 2005, Bevolkingsprognose 2004–2050: veronderstellingen. *Bevolkingstrends* 53(1), blz. 19–23.
- Kunst, A.E., V. Bos en J.P. Mackenbach, 2003, De verwevenheid van gezondheidsverschillen naar sociaal-economische status met gezondheidsverschillen naar sekse en etniciteit. Een beschrijvend overzicht. IMG, Erasmus Universitair Medisch Centrum, Rotterdam.
- Mackenbach, J.P., V. Bos, J. Garssen en A.E. Kunst, 2005, Sterfte onder niet-westerse allochtonen in Nederland. *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* 149(17), blz. 917–923.
- Nicolaas, H., 2006, Bevolkingsprognose 2006–2050: veronderstellingen over de asielmigratie. *Bevolkingstrends* 54(4), blz. 78–84.
- Nicolaas, H., A. Sprangers, A. Zorlu en J. Hartog, 2004, Migranten: wie komen, wie gaan terug en wie laten hun gezin overkomen? *Bevolkingstrends* 52(2), blz. 36–42.